

Tarih ve Günce

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
I/1, (2017 Yaz), ss. 87-124.

12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ ÖNCESİ TÜRK POLİS TEŞKİLATI'NIN DURUMU (1977-1980)

Ali DİKİCİ*

Öz

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi öncesi, Türkiye'de ekonominin çökme noktasına geldiği, devlet otoritesinin kaybolduğu, toplumun hemen her kesiminde siyasal şiddetin ve kargaşmanın yaşandığı bir dönemdir. Bu olumsuz tablodan en çok etkilenen kurumların başında Türk Polis Teşkilatı gelmektedir. Ülkenin iç güvenliğini sağlama gibi önemli bir misyonu olan polis teşkilatı, bu görevini gereği gibi yapamaz duruma gelmişti. Bu olumsuz durumun en önemli sebebi Polis Teşkilatı üzerindeki siyasi müdahaleler ve bunun sonucu ortaya çıkan parçalanma ve kutuplaşma idi. Bunun yanı sıra teşkilatın araç, malzeme, personel, bina, eğitim ve teknoloji yönünden içinde bulunduğu durum son derece olumsuz bir manzara arz etmekteydi. Ülkenin içinde bulunduğu boğucu atmosferde polisler kendilerinden beklenen iç güvenliği sağlama görevinden çok kendi can derdine düşmüştü. Bu makale, Türk Polis Teşkilatı'nın 12 Eylül öncesi içinde bulunduğu durumu ve bunun sebeplerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: 12 Eylül Askeri Darbesi, Türk Polis Teşkilatı, Polis, Siyasi Müdahaleler, Siyasallaşma.

THE SITUATION OF THE TURKISH POLICE ORGANIZATION BEFORE THE 12 SEPTEMBER 1980 MILITARY COUP (1977-1980)

Abstract

Before 12 September 1980 military coup in Turkey, it was a time when the economy has come to a point of collapse, where the state authority has disappeared, and political violence and polarization have been experienced in almost every part of the society. The police organization, which has an important mission of ensuring the internal security of the country, has become unable to perform this duty as it should. The most important reason

* Doç. Dr., Ankara, (alidikici40@yahoo.com.tr).

for this negative situation was the political intervention in the Police Organization and the resulting fragmentation and polarization. In addition, the situation within the organization was extremely negative in terms of vehicles, materials, personnel, buildings, education and technology. In the stifling atmosphere of the country, police officers have tried to save their own lives and have been unable to perform their regular duties. So, this article aims to reveal the situation of the Turkish Police Organization before 12 September 1980 and its causes.

Keywords: *12 September 1980 Military Coup, Turkish Police Organization, Police, Political Interfere, Politicization.*

Giriş

1977-1980 yılları arası Türkiye’de siyasal şiddetin en yoğun olarak yaşandığı ve devlet otoritesinin kaybolup, yurtiçinde ve yurt dışında güven bunalımının en üst noktalara tırmandığı buhranlı bir dönemdir. Bu yıllar terör olaylarında günde ortalama yirmi kişinin hayatını kaybettiği, halkın sokağa çıkamadığı, devlete ve güvenlik güçlerine güvenin kaybolduğu, siyasi parti liderlerinin uzlaşıp gerekli tedbirleri almak yerine kendi aralarındaki çekişmelerden dolayı bir kısır döngü içerisine girdikleri, şiddet olaylarının en ücra Anadolu kasabalarına kadar yayıldığı karanlık bir dönemdir. Bu siyasal kutuplaşma ortamında kardeşin kardeşi siyasal görüş ayrılığından dolayı öldürebildiği, uluslararası arenada Türkiye’nin güvenilirliğinin kaybolduğu, ekonomisi çökmüş, halkın en temel gıda maddelerini bulmak için büyük zorluklar yaşadığı ve toplumsal dokunun parçalandığı bir manzara ülkeye hâkim olmuştu. Bu dönem Türkiye’sini betimleyen bir diğer husus ise toplumun her kesiminde olduğu gibi hemen hemen her kurum ve kuruluşta yaşanan siyasal kamplaşma ve ayrışma idi. Toplum ve devlet tüm birimleriyle “anarşi ve teröre”¹ teslim olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştı. Bu olumsuz tablodan en çok etkilenen ve bir anlamda da bu manzaranın oluşmasındaki en büyük payı olan kurumların başında ise Türk Polis Teşkilatı gelmektedir.

Bu nedenle bu makalede Türk Emniyet Teşkilatı’nın 12 Eylül Askeri darbesi öncesi içinde bulunduğu durum, sahip olduğu ya da olamadığı imkânlar, donanım, eğitim ve personel durumu, toplum içindeki saygınlığı, ülkenin içinde bulunduğu siyasi kamplaşmanın teşkilatı nasıl etkilediği, bu kamplaşmanın somut bir göstergesi olarak kurulan Pol-Der ve Pol-Bir adındaki polis dernekleri incelenecektir. Türkiye’yi 12 Eylül 1980 askeri darbesine götüren sosyal ve siyasal dinamikler, terör ve şiddet dalgasını yaratan faktörler, sivil bürokrasinin niçin işlemez hale geldiği, siyasal partilerin neden muhtemel çözümler üzerinde uzlaşamadıkları, ülkenin büyük bir kesiminde ilan edilen sıkıyönetime rağmen terörün niçin sonlandırılmadığı gibi konular bu makalenin alanı dışındadır. Yine

¹ “Anarşi ve terör” tanımlaması o zaman için ülkemizde yaşanan siyasal şiddeti ifade etmek için politikacılar ve basın-yayın organları tarafından sıkça kullanılan bir ifade olduğu için makalemizde de bu tanımlama kullanılacaktır.

bu dönemde meydana gelen anarşi ve terör olayları farklı kaynaklarda ele alındığından ve ayrı bir makale konusu olduğundan, bu makalede bu olaylar detaylı olarak ele alınmayacak, ancak yeri geldiğince kısaca bahsedilecektir. Ayrıca bu makale sadece darbeye giden süreci kapsayacak, ayrı ve daha detaylı bir çalışmayı gerektiren darbe sonrasında Türk Polis Teşkilatında yaşananlar ele alınmayacaktır.

Bu dönem incelenirken mümkün olduğu kadar bu dönemi bizzat yaşayan, tespitlerde bulunan veya rapor hazırlayan insanların kaleme aldıkları eserlerden yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu kaynaklardan birincisi, CHP Hükümeti döneminde (5 Ocak 1978-12 Kasım 1979) Başbakan Bülent Ecevit'in girişimleri sonucu Lawrence Byford, Stephen Lessey ve Jeremy Taylor isimli üç üst düzey İngiliz polis uzmanının, 14 Nisan-15 Mayıs 1978 tarihleri arasında Türkiye'de yaptıkları incelemeler sonucunda hazırladıkları bir rapordur.² Diğer bir önemli kaynak ise 1979-1980 döneminde 14 ay boyunca Adana, Kahramanmaraş, Gaziantep ve Adıyaman illeri sıkıyönetim komutanlığı yapan ve bu dönemde Polis Teşkilatı'nı bizzat yakından gözlemleme imkânı bulan Korgeneral Nevzat Bölügiray'ın kaleme almış olduğu bir kitap olmuştur.³ Ülkenin ve polisin durumu, mevcut polis yapısı ve işlemlerindeki zayıflık, uzmanlık için gerekli teçhizatın yokluğu ve teknik zayıflıklar, polis-basın ilişkileri, Türkiye'nin içinde bulunduğu durumdan çıkış yolları ve polisin yapması gerekenler gibi konularda çarpıcı tespitler yapıp çözüm önerileri sunan bu iki kaynak, makalemizde yoğun olarak kullanılmıştır.

Bu iki kaynağın yanı sıra, Emniyet Genel Müdürlüğü arşivlerinde yapılan çalışmalarda tarafımızca ulaşılan bilgi ve belgelerden ve Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan eserlerden de istifade edilmiştir. Ayrıca bu konuda o dönemi yaşayanların anıları, gazeteler, yayınlanmış makale ve literatür bilgileri ile birlikte kısmen de internet verileri kullanılmıştır. Bu çerçevede 12 Eylül 1980 Darbesi'ne giden sürecin önemli bir figürü olan Türk Polis Teşkilatı'nın içinde bulunduğu durum konusunda bilim adamları ve ilgililere, veriler ve değerlendirmeler sunulmaya çalışılmıştır.

1. Türk Polisi Teşkilatı'nda Bina, Araç-gereç ve Teçhizat Durumu

Dönemin ağır şartlarında anarşi ve terörle mücadele etmek durumunda olan Polis Teşkilatı gerekli bina, araç-gereç, silah ve diğer ihtiyaç duyulan teknik donanım, personel sayısı, uzman personel ve eğitim yönünden oldukça zayıf bir durumdaydı.⁴

² Lawrence Byford, Stephen Lessey ve Jeremy Taylor, *Türk-İngiliz Güvenlik Örgütleri Arasındaki İşbirliği Çerçevesinde İngiliz Uzmanlarınca Türk Hükümetine Sunulan Rapor*, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayın No: 11, Ankara 1980.

³ Nevzat Bölügiray, *Sokaktaki Asker: Bir Sıkıyönetim Komutanınının 12 Eylül Öncesi Anıları*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1989.

⁴ T.C. Genel Kurmay Başkanlığı, *Türkiye'de Anarşi ve Terörün Gelişmesi, Sonuçları ve Güvenlik Kuvvetleri ile Önlenmesi*, Ankara 1983, s. 105; Bölügiray, a.g.e., s. 79.

Öncelikle polislerin görev yaptıkları il emniyet müdürlüğü binalarının ve karakolların durumu içler acısıydı. Örneğin Bölügiray'ın anlatımı ile il emniyet müdürlüğü binasında "polisler üst üste. Merdiven atlarına, kapı boşluklarına kadar dolap ve masalar konulmuş. Dolaplardan yerlere taşan, kimi dağılmış dosyalar. Ne giren ne çıkan belli. (...) Telsiz merkezi bir küçük oda, bir ana telsiz ve bir telsiz görevlisinden ibaret."⁵ Polis karakollarının hali daha kötü durumdadır. "Bazıları kırık dökük binalardaydı. Ahşap evlerde... Bir apartmanın alt katında... Bir handa... Çoğu sobalı, duvarları isten kararmış, iç karartıcı bir durumda... Kimilerinde örümcekler sarkıyor duvar köşelerinden. Kırık masa ve sandalyeler... Kırılan bir pencereye bir karton ya da gazete iliştilmiş. Ya tuvaletler? Anlatmak olanaksız!.. Böylesine kötü bir karakola girince suçsuz bir vatandaş dahi suçluluk duyabilirdi. Sanki bu polisleri böyle bir yerde çalışmaya kendisi mahkûm etmiş gibi... Meğer ne kadar da sahipsizmiş polisimiz!..."⁶ İngiliz uzmanlar da polise ait binaların teşrifatı, temizliği ve tuvaletlerin durumunun standartların çok altında olduğunu, binaların boya ve bakımlarının yapılmadığını söylemektedirler.⁷ Bölügiray'ın ziyaret ettiği bir karakolun bodrum katında bulunan nezarethane ile ilgili ifadeleri, bu olumsuz tabloyu tamamlamaktadır. "Loş ve basık bir yer. Sol yanda iki, karşıda da iki oda bulunuyordu. Bunlara oda demek zordu, mağara kovuğu gibi yerlerdi ve önlerinde demir parmaklıklar bulunuyordu. Genzim idrar kokusu ile yaniyor. Gözlerim yaşıyor."⁸

İngiliz uzmanlara göre Türkiye'deki polis karakollarında ve diğer binalarda terör saldırılarına karşı hiçbir önlem alınmamaktadır. Fizikî durum ve konum itibarıyla saldırıya çok açık durumda olan bu binalara bir saldırı planlayan teröristler, çok rahatlıkla amacını gerçekleştirebilirdi. Araçlar ve yayalar çok rahatlıkla bu binalara girip çıkabilmektedir. İngiliz uzmanların polis karakollarının emniyeti ile ilgili koruyucu tedbirler nazarı itibara alınarak en kısa sürede uygulamaya geçilmelidir⁹ tavsiyesine rağmen, bu tedbirler bir türlü alınmamıştır. Gerek personel eksikliği gerekse polislerin vurdumduymazlığı nedeniyle karakolların bazılarının kapısında nöbetçi bile bulunmamaktadır. Sıkıyönetim bölgesindeki bazı polis karakollarının korumasını askerler yapmaktadır. Bölügiray "Karakolları habersiz kontrole gittiğimde, genellikle polisleri bir odada toplanmış çay içerken ya da koyu bir söyleşiye dalmışken buluyordum."¹⁰ demektedir. Böyle olumsuz bir atmosferde polis karakolları sık sık baskınlara uğramakta ve birçok polis hayatını kaybetmektedir. Örneğin 11 Ocak 1980 tarihinde teröristler İskenderun Şehit Haydar Polis Karakolu'na kolayca girerek 3 polis memurunu (Mehmet Deniz, Mehmet Ali Kulumuş ve Kazım Şenyüz) şehit ettikten sonra

⁵ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 43-44.

⁶ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 46.

⁷ Byford & vd., *a.g.r.*, s. 39.

⁸ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 45.

⁹ Byford & vd., *a.g.r.*, s. 21-24.

¹⁰ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 48.

koşarak karakoldan çıkmışlar ve yaya olarak kaçmışlardır.¹¹ Yine gazeteler İstanbul'da 7 Dev-Sol militanının, karakol basıp, uyuyan polisleri bir odaya kilitleyip karakolu ateşe verdiklerini yazmışlardır.¹²

Bölügiray'a göre polis, dedektör, telsiz-telefon, tabanca, mühimmat, çelik yelek, megafon, kelepçe,¹³ siren, kamera, fotoğraf makinesi gibi en temel ihtiyaçlarını gidermekten yoksun olduğu gibi, ödenek yetersizliği nedeniyle, sayıları zaten yetersiz ve eskimiş olan polis otolarına benzin dahi bulamamaktaydı. 24 saat görev yapan polis otolarına haftalık 10-15 litre gibi kısıtlı miktarda benzin verilmekteydi.¹⁴ İl emniyet müdürlüklerinin ödenekleri yetersiz olduğundan, diğer en temel ihtiyaçların karşılanmasında olduğu gibi araçların tamirata ve akaryakıt ihtiyacı akaryakıt istasyonlarından borç alınarak veya görev yaptıkları mahalle halkının ve işyerlerinin yardımlarıyla karşılanmaktadır.¹⁵ Mevcut otoların iç ve dış temizliği zaten söz konusu değildi.

Polisin kullandığı silahlar da sorunlu ve yetersizdi. Bu dönemde üst düzey yöneticilik yapan bir emniyet müdürü bu sıkıntıyı şöyle ifade etmektedir: "Polisin kullandığı silahlar yerliydi. İthal silah pahalı olduğu için alınamamıştı. Ülkeler siyasi ilişkileri nedeni ile silah satmıyorlar veya engellemeler yapıyorlardı. Bunun için yetersiz olan Makine Kimya Enstitüsünün ürettiği [Kırıkkale marka] silahlar alındı. Daha sonra ithal silah bulundu, bu kez de fişek sıkıntısı yaşandı."¹⁶ Başka bir emniyet müdürünün anlatımıyla "O zamanlar Kırıkkale silaha bir güvensizlik vardı. Zorda kalınca patlamamasından korkuluyordu. Teröristlerin silahlarının daha iyi olduğu düşüncesi vardı."¹⁷ 1970-1980 arası polis için üzülecek ve ders alınması gereken bir dönem olarak tanımlayan o dönemin tanığı bir başka emniyet müdürünün ifade ettiği gibi "her şeye rağmen uzun namlulu otomatik tüfeklere, Kırıkkale tabancalarla karşılık verildiği, en modern araç gereçlerle suç işleyenlerin ekonomik ömrünü doldurmuş araçlarla takip edildiği, bilinmeyen, görmedikleri bombalı pankartların can pahasına indirilmeye çalışıldığı ve bu uğurda birçok şehit

¹¹ "İskenderun'da Karakol Baskını", *Polis Dergisi*, Yıl: 27, Sayı: 332, 1 Şubat 1980, s. 30; Bölügiray, *a.g.e.*, s. 405-406.

¹² *Hürriyet*, (27 Ocak 1980).

¹³ Polisler, kelepçe yokluğundan sanıkların ellerini kablo, kayış veya iple bağlamakta ve onları mahkemelere dolmuşla götürüp getirmektedir. Bölügiray, *a.g.e.*, s. 56. Çoğu zamanda sanıkları elleri serbest olarak götürdükleri, bunların da zaman zaman kaçtıkları, hatta yanındaki polis ve askerleri öldürdükleri oluyordu.

¹⁴ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 44, 45, 46, 49, 54-56, 152, 174, 175.

¹⁵ Ertuğrul Akbay, "Türk Polisin İç Yüzü", *Polis Magazin*, Cilt: 15, Sayı: 2, 1980, s. 10-21; Bölügiray, *a.g.e.*, s. 54.

¹⁶ Tuncay Yılmaz ile yapılan röportaj için bkz. Mustafa Avcı, *Türkiye'de Siyasal Şiddet ve Polis (1977-1980)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü, Ankara, 2004), s. 43.

¹⁷ Necati Alkan, "Emniyet Müdürü Muzaffer Erkan ile Türkiye'de Terör Üzerine Sözlü Tarih Çalışması", *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt: 8 (2), s. 35.

verildiği bir dönem olmuştur.”¹⁸ Ancak bu hamasi söyleme karşın, bu dönemde tutukluk yapan Kırıkkale tabancalar yüzünden birçok polis ve bekçi şehit olmuştur.

Bellerinde taşıdıkları silahlara güvenmedikleri için çatışmaya girmekten çekinen polislerin bu endişelerini artıran bir diğer önemli husus ise, temel polislik eğitimini aldıkları polis okullarında silah kullanma ve atış teknikleri konusunda son derece yetersiz bir eğitim almış olmaları idi. Tüm eğitim ve meslek hayatı boyunca birkaç kez atış yapmış olan polisler, belindeki silahı tanımayan ve güvenmeyen bir psikoloji ile göreve gidiyordu.¹⁹ Polislerin birçoğu ayrıca hangi şartlarda ve nasıl silah kullanacağını bilmemektedir. Ateş etmek zorunda kaldığında önce hedefi uyarması gerektiğinden veya yakalanması gereken bir kişiye hangi durumlarda ateş edebileceğinden haberi yoktur.²⁰

İngiliz uzmanların dile getirdiği Türk Polis Teşkilatı’ndaki bir diğer önemli teknik eksiklik ise, günlük emirleri vermek ve kuvvetleri kontrol için sağlıklı bir haberleşme sisteminin olmayışı idi. 1972 yılında gelen bir başka İngiliz uzman heyetinin de dile getirdiği bu eksiklik tam olarak giderilemediğinden, 1978 yılında sıkıntı devam etmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü ve illerde bulunan kontrol merkezindeki kaynaklar, uzman ve haberalma gibi ihtisas grupları arasında işbirliği noksandır.²¹ Her İl Emniyet Müdürlüğü ve Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde görev yapan birimler birbirinden irtibatsız olarak görev yapmaktadırlar. Böyle olunca her il “okyanusun ortasında bir ada” gibi birbirinden kopuk, kendi başına hareket etmek durumunda kalmaktadır. Polis Teşkilatının yöneticileri ülkede olup bitenleri gazete haberlerinden öğrenmektedir. Böylece bir ilde meydana gelen bir terör olayından başka il emniyet müdürlüğü çok sonradan haber alabilmekte ve gerekli tedbirleri almakta geç kalınmaktadır.²²

Haberleşme konusundaki bu genel sıkıntının ikinci önemli boyutu ise telsiz konusunda yaşanmaktadır. Devriye gezen ekiplerin elinde en hayati yardımcı araçlarından birisi olan telsizler, sayı ve kalite olarak çok yetersizdi. Mevcut telsizlerde yapılan konuşmalar teröristlerin ellerinde bulunan telsizlerle, hatta o çevrede oturanların televizyonlarından rahatlıkla dinlenebilmektedir. Halbuki polisler telsiz konuşmalarında kod kullanmadıkları için gizli planlar ve yapılacak operasyonlar gibi konular telsizde açıkça konuşuluyordu.²³ Telsizler devriye

¹⁸ A. Nihat Dündar, “Türk Polisinin Koruma, Kollama, Huzur ve Güveni Sağlama Amacıyla Verdiği Hizmette 141 Yıl”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 371, Ankara 1986, s. 135.

¹⁹ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 48-49.

²⁰ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 159.

²¹ Byford & vd., *a.g.r.*, s. 8-9.

²² Byford & vd., *a.g.r.*, s. 28-29. 19 Temmuz 1978 tarihinde Emniyet Genel Müdürü olarak göreve başlayan Haydar Özkin’in İngilizlerin bu tespitleri nazara aldığı görülmektedir. Özkin 26 Temmuz tarihinde yaptığı açıklamada Ankara’da kurulmuş olan Ana Kumanda Kontrol Merkezi’nin İstanbul’da da kurulacağını, böylece 67 ilde meydana gelen olayları izleme ve bağlantı kurma imkânına kavuşulacağını söylemiştir. Bkz. “Emniyet Genel Müdüremüz Haydar Özkin İstanbul’da”, *Polis Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 314, (1 Ağustos 1978), s. 38.

²³ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 357.

hizmetlerinde yaygın değilken, valiler ve politik şahıslarda telsiz bulunmakta ve bu bir güç gösterisi gibi algılanmaktadır.²⁴

Polisin görevi sırasında kullandığı oto, telsiz ve silah gibi araçların yanı sıra giydikleri resmi kıyafetler konusunda da sıkıntı had safhadaydı. Polis üniformalarının görünümü iyi değildi.²⁵ Yıllık istihkakları zamanında verilmediği için polislerin mevcut resmi kıyafetlerini uzun süre giymek zorunda kalmaları, sivil ayakkabılarla görev yapmaları ve yazlık elbiselerle kış günü göreve çıkmaları çok olumsuz bir görüntü ortaya çıkarıyordu. Yağmurluk ve bot türü gereksinimler ise bu sorunların yanında adeta lüks kalıyordu.²⁶ Bu durum her şeyden önce polisin halkın nezdindeki saygınlığını yok ediyordu.

CHP hükümeti döneminde 16 Ocak-5 Ekim 1979 tarihleri arasında İçişleri Bakanı olarak görev yapan Hasan Fehmi Güneş'in bir Sıkıyönetim Koordinasyon Kurulu toplantısında söylediği sözler, Polis Teşkilatı'nın içinde bulunduğu acı durumu çok net bir şekilde dile getirmektedir:

"Bugün Almanya'nın hurdaya çıkardığı ve bize yardım olarak verdiği araç ve gereci kullanıyoruz. Ödeneğimiz yok. Jandarmanın denizde kaçakçılarla mücadele için İstanbul'da bir botu var. Yapımı devam edenlerin parasını ödeyemiyoruz. Sıkıyönetim bölgeleri dışında aracımız da yok, telsizimiz de yok, elemanımız yok, bomba uzmanımız yok. Bir tek balistik laboratuvarımız var. Bir tek mikroskopumuz var. Mikroskop aldığımızı farzedelim fakat uzmanımız yok. Uzman yetiştirmek için İngiltere'ye yeni eleman gönderdik. İstihbarat okulumuz var. Bir dönemde yirmi kişi eğitebiliyoruz. Gülünç bir rakam. Çok polisimiz var, ama işe yarayacak polisimiz çok az. Sadece 17 ilimizde fotoğraf makinamız var, 50 ilde yok. Bütün bunları düzeltmek için çalışıyorum. Ama falan kişiyi şuraya getireceğim dediğim zaman bir çok arkadaşlarımız karşımıza dikiliyor. Bunu bize bıraksınlar. Bir bakanı bir bekçi bir polis vesaire işi ile uğraştırmasınlar."²⁷

İçişleri Bakanlarının da vakıf olduğu bu sorunlar defalarca Emniyet Genel Müdürlüğü'ne ve sıkıyönetim komutanlarına bildirilmiş, ancak çözüme kavuşturulamamıştır. Bu soruna geçici bir çözüm olmak üzere, 28.04.1978 tarih ve 234 sayılı Milli Güvenlik Kurulu toplantısında; terhis olacak komando erlerin doğrudan polis kadrosuna alınması, zor alım silahlardan uygun olanların polise tahsis edilmesi, gümrüklerdeki araçların tahsisinde Emniyete öncelik tanınması, araç gereç yenileme ve alımı için döviz tahsis edilmesi yönünde karar alınmıştır.²⁸ Bu kararlar ve talepler Ankara'nın bürokratik çarkları arasında kaybolup gitmiştir. İncelemeye ya da yardıma gelen yetkililer de not alıp gitmiş, ancak fazla bir şey

²⁴ Byford & vd., *a.g.r.*, s. 30-31.

²⁵ Byford & vd., *a.g.r.*, s. 38.

²⁶ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 150.

²⁷ Kenan Evren, *Kenan Evren'in Anıları*, Cilt 1, Milliyet Yayınları, İstanbul 1990, s. 246.

²⁸ TBMM Darbeleri Araştırması Komisyonu Raporu, Dönem: 24, Yasama Yılı: 3, Cilt: 2, Ankara, Kasım 2012, s. 726.

değişmemiştir.²⁹ Askerler ise 12 Eylül öncesinde, teröre karşı mücadelede kendileriyle işbirliği içinde olmaları gerekli olan sivil bürokrasi ve güvenlik güçlerinin, gerek teknik yetersizlikler gerekse irade eksikliği nedeniyle, sıkıyönetime yardım etmekten ziyade, sıkıyönetimden medet umduklarından dert yanmışlardır.³⁰

2. Polisin Eğitimi

Bu dönemde Emniyet Teşkilatı'nın personel ve eğitim politikası yetersiz ve tutarsızdır. Yıllardan beri süregelen bir tutumla, polis memurlarından emniyet müdürüne kadar tüm personele görev alanlarıyla ilgili olarak, toplumsal gereksinimlere uygun düzeyde eğitim verilememiştir.³¹ 1970li yıllardaki polisin eğitim faaliyetlerini; görev başındaki polislere verilen mesleki eğitim (hizmetçi eğitim kursları) ve ilk defa polisliğe alınacaklara verilen temel eğitim olarak iki kısma ayırmak mümkündür. Bu dönemde polisin temel eğitimi; polis adayı olarak teşkilata alınanlara mesleki eğitimlerinin verildiği polis okulları ve polisin amir ihtiyacını karşılamak üzere polis koleji mezunlarıyla, teşkilatta bulunan lise mezunlarının öğrenim gördükleri Polis Enstitüsü tarafından sağlanmaktadır. Polis okullarında eğitim süresi 6 ay, Polis Enstitüsü'nde ise 3 yıldır. Ancak 1969-1980 yılları arasında yönetimin öncelikli hedefi polis açığını kapatmak olduğundan, bu dönemde sadece bir defa 6 aylık temel kurs vermek suretiyle polis yetiştirmek mümkün olmuştur. 3 ay eğitim verebilmek bile büyük başarı kabul ediliyordu. Ülkenin içinde bulunduğu durum ve hızla artan polis ihtiyacından dolayı, 20 gün veya 40 gün veya 3 ay eğitim alarak polis olmaya hak kazanan binlerce polis adayı vardı.³² Bir emniyet müdürünün söylemiyle "çoğunluğu köyünden kentinden toplanmış insanlar bir ay içinde polis yapılmışlardı."³³ Böylece birçok polis adayı kursa başladıktan sonra kurs tamamlanmadan kadroya gönderilmiş ve polislik mesleği hakkında yeterli bilgileri yokken, polis olarak göreve başlamışlardır.³⁴ Hatta birçok polis adayı hiç kurs-eğitim almadan doğrudan polis olarak göreve başlamıştır.³⁵ Bu şekilde adayların gerekli temel eğitimlerini tamamlamadan ve polislik mesleğini doğru dürüst öğrenmeden bellerine silah takılarak göreve

²⁹ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 134.

³⁰ Evren, *a.g.e.*, s 508.

³¹ Hakkı Kaplan, "Toplumsal Koşullar ve Polisin Durumu", *Polis Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 318, (1 Aralık 1978), s. 60.

³² Avcı, *a.g.t.*, s. 44-45.

³³ Alkan, *a.g.m.*, s. 35.

³⁴ Avcı, *a.g.t.*, s. 46; Sol görüşlü polislerin kurduğu Pol-Der adlı derneğin genel sekreterliğini yapan Sıtkı Öner, bu makalede sık sık alıntı yaptığımız anılarında, kendisinin hiç eğitim görmeden polis olarak göreve başlatıldığını söylemektedir. Bkz. Sıtkı Öner, *Halkın Polisi: Pol-Der Anıları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 16.

³⁵ Bu konuda Hasan Fehmi Güneş, 1966 ve 1973 arasında 14.000 adayın hiçbir eğitim almadan bellerine silah takılıp üniforma giydirilerek, "haydi polis oldunuz" denilmek suretiyle göreve başlatıldığını söylemektedir. Bkz. Hasan Fehmi Güneş, "Türkiye'de Terör, Anarşi ve Mücadele Yolları", *Polis Magazin*, Cilt: 15, Sayı: 8, 1980, s. 8-13.

gönderilmeleri, onları deneme-yanılma yoluyla veya kendilerinden kıdemli polislerin yaptıklarına bakarak polislik görevini ifa etmek zorunda bırakıyordu. Dönemin İstanbul Emniyet Müdürü Hayri Kozakçıoğlu, polis okullarında 2 aylık bir eğitimle silah kullanmasını bile öğrenemeden göreve başlayan polislerin, mesleği kadroda öğrenmeye çalıştıklarından, ancak işi öğrendikten sonra ise başka yere tayinleri çıktığında her seferinde yeniden başladıklarından dert yanmıştır.³⁶

Oysa anarşi ve terörle mücadele edebilmek için polisin sayıca artırılması ve modern araç ve gereçlerle donatılmasının yanı sıra, polis adaylarının çok iyi eğitilmesi gerekiyordu. Çünkü zaten sayı olarak çok yetersiz olan polislerin, bir de yeterince eğitim almadan göreve başlaması, kendilerinde bir güvensizlik duygusunun oluşmasına, devlet otoritesinin sarsılmasına yol açıyor ve polisler olaylara müdahale etmekten çekiniyordu. Bu tecrübesizlik ve eğitimsizlikten dolayı birçok polis çok basit hatalardan dolayı hayatını kaybetmiş veya yaralanmıştır. Polis eğitimindeki bu yetersizlik, polis teşkilatında zaten hemen her alanda mevcut olan sorunların daha da katlanarak büyümesine ve iyice içinden çıkılmaz bir duruma gelmesine yol açması kaçınılmazdı.

Polis eğitiminde yaşanan bu sıkıntı aslında polis adaylarının seçilmesi aşamasında başlamaktadır. İngiliz uzmanlar polis adaylarının seçme sınavları konusunda bir standardın olmayışı ve bilimsel yöntemlerden uzak yöntemlerin kullanılması konusunda oldukça şaşırılmışlardır. Adayların polislik yapacak zekâ ve kapasiteye sahip olup olmadığı ölçülmemekte, hatta okuma yazması dahi olmayan düşük vasıflı insanlar bile teşkilata alınmaktadır. Her mülakat komisyonu kendi kistalarına göre aday seçmektedirler.³⁷ Oluşturulan komisyonlar çoğu kez polisliğe alacakları adayları yetenek ve kapasitelerinden çok siyasal görüşlerine göre belirlemektedir. Böylece belirlenen kontenjanları doldurmak için, polis olmak için yeterli vasıflara haiz olmayan birçok aday, sınavları kazanarak polis okuluna girmişlerdir.

Ancak polis adaylarının seçiminin iyi yapılmadığı vurgulanırken, binlerce aday arasında iyi bir seçim yapılmadığı sonucu çıkarılmamalıdır. Polis olmak için çok düşük sayıda başvuru olmaktadır ve başvuranların çoğu polis olmak için gerekli asgari şartları taşımaktan uzaktır. Osmanlı döneminde 1907 ve 1913 Nizamnameleri ile polisliğe alımda bir takım kriterler getirilmekle birlikte, istenilen niteliklere sahip insanların polis olması tam olarak sağlanamamıştı. Cumhuriyetle birlikte durum biraz daha düzelmiş olmakla birlikte, "polise, ancak millet mekteplerinde okuyup yazmak öğrenebilen insanlar gelmekte idi. İlk tahsilliler bile, polis mesleğine, başka sahalarda iş bulamayacak kadar zayıf oldukları takdirde müracaat ederlerdi. Orta tahsilli memleket çocukları ise, polis mesleğini akıllarından bile geçirmezlerdi."³⁸ 1970'li yıllara gelindiğinde bu olumsuz tespitlere bir de, her gün aralarında polis ve

³⁶ Akbay, *a.g.m.*, s. 8-12.

³⁷ Byford & vd., *a.g.r.*, s. 39-46.

³⁸ Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum*, Kanaat Basımevi, Ankara 1947, s. 655.

askerlerin de bulunduğu onlarca kişinin öldürüldüğü bir manzarayı ilave ederseniz, polisliğin gençler için çok fazla cazip bir meslek olmadığı anlaşılacaktır.

Polis eğitiminde yaşanan bir diğer olumsuzluk ise polis okullarının, kapasite ve eğitim seviyesi olarak ihtiyacı karşılamaktan uzak bir yapı sergilemesiydi. Mevcut polis eğitim sistemi nitelikli öğrenci yetiştirmek bir yana sayısal anlamda ihtiyaca yetecek kadar polis yetiştirmekten de uzaktır.³⁹ Bu yıllarda Ankara, İstanbul ve İzmir’de faaliyet gösteren sadece dört polis okulu ve bir de polis eğitim merkezi vardı.⁴⁰ Bu okulların toplam kapasitesi 1500 civarındadır. 6 aylık kurslarla yılda iki defa mezun verdiği düşünülürse yılda toplan 3.000 polis memuru yetiştirebilecektir. Hâlbuki yıllık polis ihtiyacı 10.000 civarındadır. Nitekim 1977’de 42.120 olan polis sayısı 1980 yılına gelindiğinde sadece 2.580 kişilik bir artışla 44.700 kişiye çıkarılabılmıştır.⁴¹ Bu okulların eğitimleri arasında bir standart da yoktur. Her bir okul kendi imkânları ölçüsünde, kendi eğitim yöntemleriyle eğitim vermektedir. Birçok polis eğitimcisi ise eğitimcilik anlayışından uzak, kendi bildiği yöntemlerle polis yetiştirmeye çalışmaktadırlar. Bu okullarda adayların zekâ gelişiminin sağlanması, disiplin kazandırılması ve vücut yapısının geliştirilmesi için gerekli olan talimhane, spor salonları, uygulama salonları, silah atış poligonları, sınıflar ve dinlenme yerleri istenilen ölçülerde değildir.⁴² 17 yıl İzmir Polis Okulu müdürlüğü yapan bir emekli emniyet müdürü, polis okullarındaki eğitimi değerlendirirken şu olumsuz tespitleri dile getirmektedir: Ortaokulu 8-10 sene önce bitirmiş ve okuma, öğrenme alışkanlığını kaybetmiş gençlere ders programlarında yer alan konuları bu kısa sürede öğretmek neredeyse imkânsızdır. Zamanın kısa oluşunun yanı sıra programın ağırlığı, derslerin uygulama olmadan sadece kulağa hitap edilir şekilde yapılması, okullardan bilgisiz ve beceriksiz gençlerin mezun edilmesine neden olmaktadır. Okullarda yetişmiş eğitici eksikliği had safhadadır. Hiçbir okulda eğitim sahası, atış poligonu, ders planları, derse ait şekiller, şemalar, silah dersinde kullanacakları örnek silah yoktur. Adaylar tabancayı doğru dürüst söküp takmasını, kullanmasını ve bakımını öğrenmeden mezun olmaktadır.⁴³

İngiliz uzmanlar mesleğe ilk alınacaklar için altı aylık kursların mutlaka tamamlanmasının yanı sıra göreve başladıktan sonra ilk iki sene içinde hizmetiçi eğitim kursları tertip edilmesini tavsiye etmişlerdir. Yönetim de, polisin temel eğitiminde yaşanan bu “hızlandırılmış polis eğitiminden” doğan olumsuzluğu telafi etmek ve eksik kalan bu eğitimi tamamlamak istemiş, ama yine iş yoğunluğundan

³⁹ Avcı, *a.g.t.*, s. 46.

⁴⁰ Eyüp Şahin, *1907’den 2000’e Polis Okulları*, EGM Yayını, Ankara 2001, s. 122-128. Ankara Gölbaşı’nda, polis olarak görev yapan personele trafik, narkotik, teknik büro ve siyasi polis kursu olmak üzere çeşitli hizmet içi eğitim kursları vermek üzere açılan polis eğitim merkezi ise tam kapasite hizmet verememektedir.

⁴¹ Cevdet Demirbaş, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Polis Teşkilatı”, *Polis Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 43, (Ocak-Şubat-Mart 2005), s. 149.

⁴² Byford & vd., *a.g.t.*, s. 40-41.

⁴³ Şükrü Beşbudak, “Emniyet Teşkilatının Önde Gelen Sorunu: Eğitim”, *Polis*, Yıl: 27, Sayı: 334, (1 Nisan 1980), s. 27-28.

bu gerçekleştirilememiştir. Uzmanlar ayrıca yeni mezun polislerin ilk olarak büyük şehirlerde istihdam edilmemesini ve ilk iki yılını yaya devriye olarak tamamlamasını ve daha sonra toplum polisliğinde de 12 ay hizmet gördükten sonra diğer görevlere atanmasını tavsiyesi etmişlerdir. Uzmanlar polis otolarını kullanan şoförlerin temel trafik kurallarını ihlal ettiklerini ve bunların da mutlaka eğitimden geçmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.⁴⁴ Polisin bu eğitimsizliği ve yetersizliğini gören Sıkıyönetim Komutanı Bölügiray, sorumlu olduğu bölgede görev yapan polisler için birer haftalık Polis Eğitim Programları düzenlemek zorunda kaldığını söylemektedir. Polislere subay ve astsubaylar tarafından Disiplin, Komando, Silah ve Nişan, Atış derslerinin verildiği bu eğitimlerin amacı, personeli en azından teröristlerin eğitim seviyesine çıkarmaktır. Bölügiray bu eğitime katılan polislerin fizikî olarak çok kötü durumda olduklarından, sağlıksız, yaşlı ve şişman olduklarından şikâyet etmektedir.⁴⁵

3. Polis Teşkilatı'nın Personel Durumu, Çalışma Şartları ve Polisin İmajı

12 Eylül öncesinde Polis Teşkilatı'nda yaşanan en önemli problemlerden birisi personelin sayısal olarak yetersizliği idi.⁴⁶ 1979 yılında Türkiye'de nüfusun 19.060.000'i polis sorumluluğunda olan bölgelerde yaşamaktadır. Bu nüfusa karşılık amir ve memur toplam 47.395 polis görev yapmaktadır. Böylece her 402 kişiye bir polis düşmektedir.⁴⁷ Örneğin 1979 yılında yaklaşık 700.000 kişilik nüfusa sahip Adana ilinde 850 polis görev yapmaktadır ve bir polise düşen vatandaş sayısı 823,5'dir. Bu sayının gece ve gündüz mesaisi için ikiye bölündüğü düşünülürse polis başına düşen vatandaş sayısı 1647'ye çıkmaktadır.⁴⁸ Ülkenin nüfus artışına paralel olarak polis sayısı artırılmadığı için Emniyet Teşkilatının personel ihtiyacı had safhadadır. Bu eksiklik, polisi görev yapamaz ve olaylara yetişemez hale getirmiştir.⁴⁹ Hâlâ pek çok ilçede polis teşkilatı kurulamamış, mevcut birimler ise ihtiyacın çok altında personelle görevini yürütmeye çalışmaktadır. Polislerin illere göre istihdam edilmesinde ilin nüfus yoğunluğu ve terör-asayiş durumu gözetenmediğinden dengesiz bir dağılım yapılmaktadır.

Sayısal anlamdaki bu yetersizliğin doğal sonucu olarak polis hırsızlık ve gasp gibi adı olaylara bakmaya fırsat bulamamakta, tüm mesaisini anarşi ve terörle mücadeleye yoğunlaştırmaktadır. Bu yoğun çalışma temposunda polisler duvarlara yazılan yasadışı sloganları silme veya terör örgütlerinin açık hedefi haline gelmiş kişileri koruma gibi görevlere yetişememektedir. Her karakol kapasitesinin çok üstündeki yerleşim yerlerinde görev yapmaya çalışıyordu. Çünkü kentler büyüdükçe karakollar kentlerin ortasında kalmış, çevreye doğru oluşan yeni

⁴⁴ Byford & vd., *a.g.r.*, s. 39-46.

⁴⁵ Bölügiray, *a.g.e.*, 172-178, 442.

⁴⁶ Örneğin "24 Bin Olması Gereken İstanbul'da 8 Bin Polis Var", *Milliyet*, (17 Ağustos 1980).

⁴⁷ Demirbaş, *a.g.m.*, s. 149.

⁴⁸ Bölügiray, *a.g.e.*, 253-254.

⁴⁹ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 148-151.

mahalleler için yeni karakollar yapılacağı yerde, bu mahalleler de mevcut karakollara bağlanmıştı.⁵⁰ Personel yetersizliğinden dolayı polis kendisine gelen şikâyetleri ve ihbarları değerlendirmek için karakoldan bile ayrılamamaktadır. Hatta bazen karakolda bir polisin tek başına görev yaptığı durumlar da oluyordu.⁵¹ Böyle olunca günlük çalışma mesaisi oldukça uzuyor, polislerin çoğu zaman haftalarca evlerine gitmedikleri oluyordu. Günlük normal 12 saat mesai yapması gereken polisin 24 saatten önce mesaisini bitirip karakoldan ayrılması çok zordur. Bu fazla mesaisine hiçbir şekilde ücret ödenmemektedir. Hastalandığında ise izin alması neredeyse imkânsızdır.⁵²

Polisin sayısal olarak yetersizliğinin ve çalışma şartlarının ağırlığının yanı sıra polisin halk nezdinde itibarının çok aşağılarda seyrettiği bir gerçektir. Polis yöneticilerine göre “halk polisi aşağılık bir işçi olarak görmektedir.”⁵³ Polisin bu olumsuz imajının çeşitli nedenleri vardır. Birincisi, önceki bölümde bahsettiğimiz polis olmak için başvuran nitelikli aday sıkıntısı idi. Bölügiray 1979 yılında polislerin çoğunun ilkokul veya lise mezunu olduğunu buna karşılık teröristlerin üniversite mezunu olduğunu, hatta teröristlerin silahlı çatışma konusunda polislerden daha eğitilmiş olduğunu söylemektedir.⁵⁴ Polislerin eğitim seviyeleri ile ilgili yapılan bir araştırma, polislerin bu düşük eğitim seviyesini çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Buna göre 1980 yılında polislerin %11,3’ü ilkokul, %80,81’i ortaokul, % 4,2’si lise ve 3,8’i üniversite veya yüksekokul mezunudur.⁵⁵ Gazeteci Ertuğrul Akbay’ın Polis Magazin Dergisi’nde yayınlanan bir araştırmasında, bu polislerin çoğunun ekmek parasını kazanmak için polis olduklarını, daha iyi bir iş buldukları takdirde polisliği bırakacaklarını, ancak ülkedeki mevcut işsizliğin buna engel olduğunu söylemektedirler.⁵⁶

Bu nedenle polis eğitiminin seviyesi polis olmak için gerekli şartlara haiz olmayan adayların standartlarına göre iyice aşağıya çekilmiştir. Bu şekilde mezun olan polisler anarşi ve terörle mücadelede ve olayları çözmekte çok yetersiz kalmaktadırlar. Bu yetersizliklerine bir de halktan kopuk ve onlarla iletişim kurmaktan kaçınan bir polis anlayışının eklenmesi ile polis teşkilatı tamamen toplumla irtibatı olmayan ve olayları önlemede halkın yardımını alamayan bir örgüt durumuna düşmüştür. Çünkü bu polislerin eğitim ve kültür seviyelerinin halkın istek ve taleplerini karşılamaktan uzak bir yapıda olması, ister istemez halkın polise olan bakışını olumsuz etkilemiştir. Oysa bir polis teşkilatının suç ve suçlu ile

⁵⁰ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 46-47.

⁵¹ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 453.

⁵² Öner, *a.g.e.*, s. 39-40.

⁵³ Byford & vd., *a.g.r.*, s. 36. Ancak raporda büyük şehirlerdeki bu olumsuz görünüme karşın küçük yerlerde polisin imajının oldukça iyi olduğu vurgulanmaktadır.

⁵⁴ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 153.

⁵⁵ “Emniyet Örgütü’nde Çalışan Polislerin Öğrenim Durumu”, *Polis Magazin*, Cilt: 15, Sayı: 1, 1980, s. 21.

⁵⁶ Akbay, *a.g.m.*, s. 10-21.

mücadelesinde başarılı olması, halkla kurduğu ilişkinin sağlıklı olmasına ve halkın polisi algılama tarzına bağlıdır.

Bazı polisler de mesleğini ve meslektaşlarını halkın nazarında aşağılamak için adeta ellerinden geleni yapmaktadır. "Saçı sakalı birbirine karışmış, boyasız ayakkabıları, soba borusuna dönmüş ütüsüz pantolonları, göğsü bağı açık gömleklere vb. ile bir kısım polislerin teröristlerle karıştırılması olasıydı."⁵⁷ Nitekim bazı vatandaşlar, geceleri evlerine gelen ya da yollarını kesen bazı sivil polisleri terörist sanarak çok korktuklarını, kapıyı açmayınca da polislerin çok kızdıklarını söylemiştir.⁵⁸ 21 Mayıs 1978 tarihinde Başbakan Bülent Ecevit başkanlığında gerçekleştiren valiler toplantısında konuşan İçişleri Bakanı İrfan Özyaydın da aynı yaraya parmak basmıştır. "Polisin ilgili talimat ve yönetmeliklere göre giyinmesi ve kılık ve kıyafetini görevinin gereklerine uygun biçimde bulundurması gerektiği hususları çeşitli genelgelerle istendiği halde, bunlara uyulmadığı görülmektedir. Polislik bir disiplin mesleğidir. Bu üniformayı taşıyan kişi mesleğin gereklerine uymak zorundadır. Saçı, sakalı, bıyığı ve favorisi birbirine karışmış, elbisesi buruşuk ve kirli bir polisin her şeyden önce kendine saygısı yok demektir. Kendisine ve üniformasına saygı duymayan bir kimsenin, vatandaştan saygı ve güven beklemesi asla düşünülemez."⁵⁹

Polis Teşkilatının personel yapısını alt-üst eden ve personelin çalışma azmini kıran en önemli faktörlerden bir diğeri ise, her hükümet değişikliğinde sürekli tekrarlanan siyasi tayinlerdir. Polislerin siyasi saiklerle çok sık aralıklarla yer değiştirmesi veya beklediği/hak ettiği makama/göreve getirilmemesi büyük bir kırgınlık ve teşkilata küskünlüğe yol açmakta, bu da doğrudan polislerin ailesiyle, meslektaşlarıyla ve halkla olan ilişkisine yansımaktadır. Üstelik bu tayinlerde çoğu zaman yolluklar verilemiyor, verilse bile ev taşımak çok pahalı olduğu için ihtiyacı karşılamıyordu.

Tayin edilen personelin yeni görev yerine gidip başlaması da ayrı bir sorundu. Birçok emniyet müdürü başka illere tayini çıkan personeli, kendisinin ihtiyacı olduğundan bahisle ilişkisini kesip göndermemektedir. Ülkede yaşanan kaostan dolayı birçok polis terörün yoğun olarak yaşandığı bir yere tayin edildiğinde gitmemek için uğraşmakta veya kendi can güvenliği olmadığı için gidip göreve başlayamamaktadır. Bu nedenle, birçok ilçede, kaymakam ve emniyet amiri ya bulunmuyor ya da bu makamlar vekâleten dolduruluyordu. Evren'in aktardığına göre, Diyarbakır'da bulunan 7. Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanı Cemalettin Altınok, 17 Şubat 1980 tarihinde yapılan bir Sıkıyönetim Koordinasyon Kurulu toplantısında Apocuların [Abdullah Öcalan taraftarları] kontrolünde bir ilçe olan Siverek'e Emniyet Amiri bulamadıklarını söylemiştir. Buna göre, "Bitlis'ten Siverek'e bir emniyet amiri tayin edilmiş, ancak Bitlis'te görülen bu emniyet amiri iki senedir Bitlis'e gelmemiş. İlk bulunduğu yerde duruyor. Emniyet Genel

⁵⁷ Bölüğüray, *a.g.e.*, s. 50.

⁵⁸ Bölüğüray, *a.g.e.*, s. 149.

⁵⁹ "67 İlin Valisi Ankara'da Toplandı", *Polis Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 312, (1 Haziran 1978), s. 14.

Müdürlüğü ise onu Bitlis'te biliyor ve biz onu Siverek'e tayin edeceğiz ne dersiniz diye Bitlis'e soruyor."⁶⁰ Dönemin Emniyet Genel Müdürü'nün özel Kalem Müdürü ise bu emniyet amirinin gitmediğini değil, ilçeye giremediğini söylemektedir: "Siverek ilçesine bir Emniyet Amiri atanmış ama ilçesine girememiş geri dönmüş. Genel Müdüre, yardımcısına "İlçeme giremiyorum" diye sesini yükselterek yakınıyor, izliyorum. Yetkililer 'git girersin' diyorlar o kadar..."⁶¹

Çalışma şartlarındaki bütün bu olumsuzlukların yanı sıra polisler ekonomik açıdan büyük zorluklarla yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. İçişleri Bakanı Korkut Özal tarafından mal beyannamesi vermekle yükümlü kılınan emniyet mensuplarının %70'inin borçlu olduğu anlaşılmıştır.⁶² Aldıkları maaşın yetersizliğinden dolayı polislerin büyük çoğunluğu gecekondulu semtlerinde yaşamaktadırlar. Dönemin İstanbul Emniyet Müdürü Hayri Kozakçıoğlu, İstanbul'da polisin % 80'nin gecekondularda yaşadığını söylemiştir.⁶³ Diğer illerde de durum farklı değildir. Adana ve Gaziantep gibi bazı güney illerinde bir yıllık kirayı peşin ödeme uygulamasından dolayı polisler ya kredi çekmekte ya da gecekondulu türü çok kötü şartlardaki evlerde oturmak zorunda kalmaktadır. Terör örgütlerinin yoğunluklu olarak taban bulduğu ve saklandığı bu bölgelerde yaşayan polislerin kendi can güvenlikleri olmadığı gibi, işe giderken aklı, geride bıraktığı ailesinde kalmakta ve kendini işine verememektedir. Polislerin yoğun çalışma temposundan fırsat bulduklarında aileleri ile vakit geçirecekleri sosyal bir ortam veya Orduevi türü yararlanabilecekleri bir tesis de mevcut değildi. Bu nedenle polisler ya kahvehane köşelerinde oturmakta ya da kötü isimli yerlere gitmekte ve böylece polislik onuru ayaklar altına alınmaktadır.⁶⁴ Polislerin aileleri ile ilgili duydukları bir diğer endişe ise kendilerinin şehit olmaları veya sakatlanmaları durumunda geriye kalanlara sahip çıkılmayacağı düşüncesi idi. Bu endişelerinde çok ta haksız sayılmazlardı. Çünkü şehit olan bir polisin/bekçinin ailesi ikramiyelerini almak hatta maaşlarını bağlatabilmek için aylarca ve yıllarca uğraştıkları oluyordu. Birçok şehit ailesi kendilerine sahip çıkılmadığını ve çok zor duruma düştüklerinden şikâyet etmişlerdir.⁶⁵

Halkın gözündeki polisin çok kötü bir imaja sahip olmasının diğer önemli sebepleri, -sonraki bölümlerde ele alacağımız-, işkence iddiaları, polis teşkilatındaki siyasi bölünmüşlük ve polisin tarafsızlığını kaybettiği iddiaları idi. 12 Eylül öncesi İstanbul Siyasi Şube Müdürlüğü [günümüzde Terörle Mücadele] yapan emekli Emniyet Müdürü Çetin Domaç, bu dönemde halkın ve devletin polisi olması gereken polisin çalışamaz duruma getirildiğini, suçluların yakalanmasında ve

⁶⁰ Evren, *a.g.e.*, s. 376.

⁶¹ A. Nihat Dünder, "12 Eylül 1980: Ben de Oradaydım...", *Çağın Polisi Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 93, (Eylül 2009), s. 3.

⁶² "Mal Beyanında Bulunan Polislerin Yüzde 70'i Borçlu", *Polis Dergisi*, Yıl: 24, Sayı: 305, (1 Kasım 1977), s. 35.

⁶³ Akbay, *a.g.m.*, s. 8-12.

⁶⁴ Bölüğü, *a.g.e.*, s. 255.

⁶⁵ Hasan Pulur, "Gel Polis, Koş Polis, Öl Polis", *Polis*, Yıl: 27, Sayı: 336, (1 Haziran 1980), s. 12.

adalete sevk edilmesinde polisin acz içerisine düşürüldüğünü, sırlarla dolu terör olaylarında öldürülen gençlerin canhıraş feryatları karşısında büyük bir ümitsizliğe kapıldığını ve kendisine olan saygısını yitirdiğini söylemektedir.⁶⁶ Gerçekten de polis bazı kurtarılmış bölge denilen yerlere girememekte, ülkenin gündemini sarsan terör olaylarında çoğu zaman polis teşkilatı eli-kolu bağlı olayları seyretmektedir. Polis teşkilatı anarşi ve terörle mücadele eden yekvücut bir örgütten ziyade, birbirini hazzedemeyen insanlardan oluşan çok parçalı bir görünüm arz ediyordu. Bölügiray, 1980 öncesi polisi aşırı sol eğilimliler, yansız ve nitelikli polisler, aşırı sağ görüşlü polisler, yeteneksiz ve nemelazımcılar, öncelikle kişisel çıkarlarını düşünenler (içki, kumar, haraç, kadın, rüşvet, eğlence v.b.) diye beş gruba ayırmaktadır.⁶⁷

4. Polisin Anarşi ve Terörle Mücadelede Yetersiz Kalmasının Diğer Bazı Nedenleri

Diğer bölümlerde üzerinde durduğumuz modern polis tekniklerinin benimsenmemiş olması, polisin siyasal olarak bölünmesi, gereken kaynak, uzmanlık ve profesyonelliğin bulunmaması, polisin en son metotlarla eğitilmemesi gibi sebeplerin yanı sıra polisin anarşi ve terörle mücadelede yetersiz kalmasının diğer bazı nedenleri vardır.

Sıkıntısı duyulan en önemli konuların başında istihbarat eksikliği geliyordu. Dönemin İçişleri Bakanlarından İrfan Özyaydınlı "Suç ve suçluların izlenmesinde ve özellikle anarşik olayların önlenmesinde haberalma çalışmalarına büyük önem verilmelidir. Sağlam haberalma kaynaklarına sahip olmayan bir yönetim olayların çok gerisinde gidiyor demektir. Bugün haberalma konusunda merkezi düzeyde önemli çalışmalar yapılmaktadır."⁶⁸ beyanatına karşın, Özyaydınlı'dan sonra İçişleri Bakanlığı görevine getirilen Hasan Fehmi Güneş polisin çok geleneksel, çok bezgin, psikolojik olarak çok çökmüş durumda olduğunu, emniyet istihbaratının olayların önünden değil, arkasından gittiğini ve önceden istihbarat yapacak güçte ve anlayışta olmadığını, bu istihbarat zaafiyetinden dolayı Türkiye'deki yoğun bir silah kaçakçılığını önleyemediklerini söylemiştir.⁶⁹ Güneş'e göre bunun en büyük sebebi ödenek yoksuludur. Ancak paradan önce asıl sorun, istihbarat konusunda yetişmiş yeterince personel olmamasıydı. Örneğin "Adana Emniyet Müdürlüğü istihbarat grubunda sadece sekiz kişi vardır. Bunların da sadece ikisi istihbarat kursu görmüş uzmandır. Gerisi sıradan polistir."⁷⁰

12 Eylül öncesi polisler değil vatandaşın neredeyse kendi güvenliğini bile sağlayamaz hale gelmişti. Birçok polis, ekip otosu içinde, sokakta, evinde uğradığı

⁶⁶ Çetin Domaç'ın kişisel Facebook sayfası, "Yine İçim Daralıyor", 14.03.2016, <https://www.facebook.com/cetin.domac?lst=100000299461407%3A1405186278%3A1487425770>.

⁶⁷ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 134.

⁶⁸ "67 İlin Valisi Ankara'da Toplandı", *Polis Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 312, (1 Haziran 1978), s. 13.

⁶⁹ Evren, *a.g.e.*, s. 246.

⁷⁰ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 36.

saldırıda hayatını kaybetmiştir.⁷¹ Hatta çeşitli sebeplerle hapse düşen polislerin bile can güvenliği yoktur. 1979 yılının Ocak ayında haklarında devam eden bir dava ile ilgili olarak Ankara Cezaevinde yatmakta olan beş polis memuru, diğer mahkûmların saldırısına uğramışlardır. Saldırıda polislerden birisi böğründen şişlenmiş, diğer ikisinin de kaburga kemikleri kırılmış ve kafatasında çatlaklar oluşmuştur.⁷² Anarşi ve terörün yoğun olduğu yerlerde görev yapan polislerin hemen hemen hiçbirinde zırhlı araç yoktu. Çatışmaya giren polislerin çelik yelek, miğfer ve kalkan bulamadıklarını söyleyen Bölügiray “ Silahlı çatışmaya giren polislere dikkat ediyorum. Hepsi gömlekle ve şapkalı, Bağrını açmış, teröristin çağcıl silahından çıkan kurşunlara doğru yiğitçe koşuyor.’.. Bazen şapkası elinde başı açık... Şapka olsa ne olur? Kurşunlara karşı başını mı korur? Ve polisler şehit oluyor pisi pisine.” demektedir.⁷³

Bu dönemde savcı ve polis arasında sağlıklı bir iletişimden bahsetmek zordur. Savcı doğrudan olaya el koyabilmekte, polis amirlerinden farklı emirler verebilmekte, polisin yapması gereken delil toplama ve tanık dinleme işlemlerini yapabilmekte ve soruşturmayı kendisi yürütebilmektedir. Bu durum önemli bazı suçlarda polis tarafından derhal yapılması icap eden başlangıç soruşturmalarının sağlıklı olarak yapılmasına engel olmaktadır. Durum böyle olunca Türkiye’de savcı-polis ilişkisinin durumuna göre işler iyi veya kötü gitmektedir. Eğer savcı ve polis arasındaki ilişkiler iyi ise olaylar daha çabuk çözülmekte, aksi durumlarda sonuç almak zorlaşmaktadır.⁷⁴ Ayrıca polis ve mahkemeler arasında yakalanan sanıkların salıverilmesi konusunda da sıkıntı yaşanıyordu. Polisin bir şüpheliyi siyasi görüş yakınlığından dolayı veya başıma bir iş gelir endişesiyle veyahut kanıtları ve tanıkları değerlendirip soruşturmayı derinleştirmeden salıverdiği oluyordu. Bunun tam tersine polis, yakalayıp fezlekeyle teslim ettiği bazı sanıkların Sıkıyönetim Askeri Savcısı veya Askeri Mahkeme tarafından salıverildiğinden şikâyetçidir.⁷⁵ Polis ayrıca bazı hastanelerde doktorların yaralı ve hasta polisleri bakmadığından ve MİT’in kendilerine yeterince istihbarat vermediğinden de şikâyetçidir.⁷⁶

Polis, görev yapmasını kolaylaştıracak yasal düzenlemelerin eksikliği nedeniyle görevini yeterince yerine getiremediğine inanıyor, mevcut yasaların kendisine tanıdığı yetkileri kullanma konusunda bile çekingen davranıyordu. Özellikle polisin görevindeki en önemli yasal dayanaklardan birisi olan 1934 tarihli Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu’nun yetersiz geldiği yerlerde prensip emirler yayınlamak suretiyle aksaklıklar giderilmeye çalışılıyordu. Kenan Evren’in de muhtelif vesilelerle dile getirdiği bu yetkiler arasında, güvenlik güçlerinin terörle mücadelede zararlı buldukları yayınları toplatabilmelerini kolaylaştıran

⁷¹ Bu konudaki onlarca olumsuz örnekten bir tanesi: “3 Polisin Öldürüldüğü Çorum’da Sokağa Çıkma Yasası İlan Edildi.” *Tercüman*, (31 Mayıs 1980).

⁷² “Cezaevindeki Polise Saldırı”, *Polis Dergisi*, Yıl: 26, Sayı: 320, (1 Şubat 1979), s. 19.

⁷³ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 55..

⁷⁴ Byford & vd., *a.g.r.*, s. 10.

⁷⁵ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 199-200.

⁷⁶ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 212-215.

düzenlemeler, ceza ve ceza usul kanunlarında terör örgütlerinin daha etkin bir biçimde takibi ve cezalandırılmasına izin veren değişikliklerin yapılması, güvenlik kuvvetlerinin silah kullanma yetkilerinin genişletilmesi, tanıkların can ve mal güvenliğini sağlayacak düzenlemeler, gözaltı süresinin uzatılması gibi talepler yer almıştır.⁷⁷ Aslında polisin silah kullanma yetkisinin olmadığından ziyade, silahını hangi şartlar altında kullanma yetkisine sahip olduğunu bilmediğinden söz etmek mümkündür. Birçok polis, suçsuz insanları vurma ihtimalinin yanı sıra başına iş alacağından ve mesleğini kaybedip hapse gireceğinden korkmaktadır. Kenan Evren polisin bu çekingenliğini “1982 Anayasası’nı Devlet Adına Tanıtma Programı” çerçevesinde 25 Ekim 1982 günü Trabzon’da yaptığı konuşmada şu şekilde dile getirmiştir:

“Sevgili vatandaşlarım, devletin gücü kazara bir vatandaşa dokunacak olsa, başta Parlamento olmak üzere her tarafta kıyametler kopardı. Anarşist, terörist veya bir canî kendisini yakalamak isteyen devletin güvenlik kuvvetleri mensuplarına ateş eder de, ateş eden o anarşist ve teröriste eğer polis veya jandarma ateş edecek olsa ve bu yüzden de terörist yaralansa veya ölse, polis veya jandarma mahvoldu demektir. Hâkim derhal o polis veya jandarmayı tutuklar ve ekseriya da mahkeme sonunda mahkûm olurdu. Peki, sorarım size sevgili hemşehrilerim; ceza alacağını bile bile polis, jandarma, eli silahlı eşkiyanın üzerine gidebilir mi? Siz aynı durumda olsanız gider misiniz? Elbette gidemezsiniz. O dönemde yaşlı ve tecrübeli polisler, mesleğe yeni giren diğer genç polisler söyle tavsiyelerde bulunuyorlardı: “Gel evladım, sakın ola ki olayların üzerine cesurane gitme. Mümkün olduğu kadar, görmemezlikten gel, yan sokağa sap”. Neden? Çünkü üzerine gitse, ileride başı belaya girecek, mahkûm olacak. Onun için, görmemezlikten gelmek, onlar için daha evla idi.”⁷⁸

Sıkıyönetim Komutanlıkları 1978 yılının sonunda yayınladıkları bir bildiriye mevcut kanunlar çerçevesinde “sıkıyönetim emrinde görevli asker, polis ve jandarmanın gerektiğinde silah kullanma yetkisine sahip olduklarını” ve “yapılacak kimlik kontrollerinde vatandaşların kimliklerini yanında bulundurmalarını” istemişlerdir.⁷⁹ Ancak bu bildiri güvenlik kuvvetlerinin rahatça ateş etmesini sağlayan bir açıklama değil, mevcut yasalar çerçevesinde sahip olduğu hakların hatırlatılmasından ibaretti. Nitekim polisin elinin-kolunun bağlandığından bahisle yetkilerinin artırılması yönündeki taleplerinin bir kısmı 23 Şubat 1980 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan, “Kamu Güvenliğine ve Kolluk Hizmetlerine ilişkin Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Bunlara Yeni Hükümler Eklenmesi Hakkında Kanun”⁸⁰ ile gerçekleştirilebilmiştir. Yapılan değişikliğe göre harekete geçmede gecikmenin kamu düzenine ve anayasal hak ve özgürlüklerin korunmasına zarar

⁷⁷ Evren, *a.g.e.*, s. 301-306.

⁷⁸ Ferruh Dinçkal (der.), *Yorumsuz 12 Eylül Belgeleri*, Kültürel Yapılanma Grubu, s. 56-57, <http://cfg.org.au/e-kitap/kitaplik/evren-80-12eylul.pdf>, erişim: 13.02.2017.

⁷⁹ “Güvenlik Kuvvetlerinin Gerektiğinde Silah Kullanacakları Belirtili.”, *Polis Dergisi*, Yıl: 26, Sayı: 319, (1 Ocak 1979), s. 63.

⁸⁰ *Resmî Gazete*, No. 16909, (23 Şubat 1980).

verebileceği durumlarda, il sınırları içinde valinin, ilçe sınırları içinde ise kaymakamın somut olaylar için vereceği emir ile polis, insanların bir araya geldiği kamusal pek çok alanda, silah ve eşyaları arayabilir. Toplantı ve gösterilerin yapıldığı yerlerde, toplu taşıma araçlarında, spor ya da kültürel aktivitelerde, üniversitelerde, yurtlarda vb. “düzeni bozacak” ve “koru salmaya yönelik” bir eylem yapılacağını “işaret” eden bir durumda polis bu tip aramaları gerçekleştirebilir. Bu yasayla getirilen bir diğer önemli değişiklik ise, “polis suç işlenmesini önlemek veya işlenmiş suçların faillerini ele geçirmek için kişilerden (kendisinin polis olduğunu belirleyen belgeyi gösterdikten sonra) kimliğini sorabilir.” hükmü idi. “Şüpheli” temelinde polise verilen bu yetki, polisin her istediği kişiyi fiilen durdurabilmesini sağlıyordu.⁸¹

Polisin olaylara müdahale derecesini belirleyen ve bir anlamda elini zayıflatan bir diğer önemli unsur ülkede uygulanan sıkıyönetimdi. 12 Eylül 1980'e geldiğinde 19 ilde sıkıyönetim uygulanıyordu.⁸² 1402 sayılı sıkıyönetim kanunu gereği bu illerde görev yapan tüm güvenlik güçleri sıkıyönetim komutanının emrine girmek zorundaydı. Sıkıyönetim komutanları bütün askeri personele müdahale etmekle kalmamakta, emri altına girmiş olan kolluk kuvvetlerinin, yani polis ve jandarmanın da görev yerlerini değiştirebilme yetkisine sahip olmaktadır. Yine sıkıyönetimde görev alan bütün personelin emeklilik, istifa talepleri sıkıyönetim komutanının iznine tabi tutulmuştur. Bunun doğurduğu birinci sıkıntı, polislerin sıkıyönetim komutanı ile valinin emirlerinin yerine getirilmesinde yaşadığı tereddüdü. İki başlı bir yönetim altında görevini yapmaya çalışan polis, iktidar partisinin siyasal görüşü doğrultusunda işlem yapılmasını isteyen bir vali ile, sıkıyönetim komutanının verdiği emir arasında bocalamakta ve soruşturmalara maruz kalabilmektedir. Bir diğer sıkıntı ise, polis ve asker arasında yetki ve sorumluluk yönünden ortaya çıkan sorunlardı. Bütün polis ekip ve karakollarının denetiminin sıkıyönetim komutanı tarafından yapılması iki başlı bir uygulama ortaya çıkarıyordu. Sıkıyönetim uygulamasının getirdiği asıl sıkıntı ise, şiddet olaylarına karşı alınan tedbirlerin askerî bir yaklaşımın ürünü olması idi. Oysa İngiliz uzmanların isabetle kaydettikleri gibi silahlı kuvvetlerin müdahalesi uzun süreli huzuru sağlamaktan uzak olduğu gibi, sıkıyönetimin ilan edilmesi hükümetin, polisin toplumdaki huzursuzları önleyecek kapasitede olmadığı inancını taşıdığını göstermekteydi. Ayrıca askerlerin elinde toplumsal olaylarda kullanılan öldürücü olmayan silahlar yoktur ve ellerindeki öldürücü silahlarla askerlerin barışı sürdürücü rol oynamaları çok zordur. Çünkü toplumsal olaylarda öldürücü silah kullanılması kısa vadeli çözümler getirmenin yanı sıra bu olayları ihtilale dönüştürme ihtimali vardır.⁸³ Bölügeray, kendisi de bir sıkıyönetim komutanı olmasına rağmen, cinayetleri

⁸¹ Zeynep Gönen, Biriz Berksoy, Zeynep Başer ve Mehmet Uçum, *Polis Yasalarının Ruhu: Mevzuatta Söylentiler, Araçlar ve Zihniyet*, TESEV Yayınları, 2013, s. 23.

⁸² Dinçkal, a.g.e., s. 191.

⁸³ Byford & vd., 23 Ocak 1979 tarihli ek rapor, s. 1-2.

önlemek ve canileri yakalamanın bir polis uzmanlığı olduğunu, askerler ise bu görevi yapamayacaklarını söylemektedir.⁸⁴

İngiliz uzmanlar raporlarında polisin olay yeri inceleme, delil toplama ve bu delillerin değerlendirilmesi konusunda son derece yetersiz olan çalışma sistemini çok açık bir şekilde ortaya koymuşlardır.⁸⁵ Uzmanlar polisin daha bilimsel çalışması ve olayların daha çabuk ve doğru bir şekilde açıklığa kavuşturulması için adli bilim laboratuvarlarının, bölge merkezlerinde uzmanlarla takviye edilmiş polis laboratuvarlarının, bomba araştırma merkezlerinin, atış bilimi (balistik), parmakizi ve elyazması izi şubelerinin kurulması gerektiğini ve birimlerde çalışacak uzmanların acilen yetiştirilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Çünkü mevcut haliyle adli tıp ve kriminal polis laboratuvarları sayı olarak eksik ve yetersizdir. Parmakizi ve avuç izi alacak uzman eksikliği vardır. Bu nedenle illerde bu tür incelemeler yapılamadığı için, deliller Ankara'ya gönderilmekte, ancak üç dört ay sonra neticelenmektedir.⁸⁶ Adli tıp sadece savcı tarafından havale edilen evraklara bakmaktadır. Polisin tüm Türkiye çapında kullanabileceği ve verilere ulaşabileceği bir parmakizi arşivi bulunmadığından, bir olayda ele geçirilen parmakizinin mukayesesi yapılamamaktadır.⁸⁷ Olay yeri incelemesinde yaşanan bir diğer önemli problem, bir olay yerine hemen her birimden polisin, hatta bazen ilgisiz vatandaşların rahatlıkla girip çıkabilmesi, delillerin korunmasına dikkat edilmemesiydi. Bir suç işlendiğinde olay yeri her birim tarafından incelenmekte ve notlar alınmaktadır. Daha sonra bu bulguları birleştirip koordineyi sağlayacak birim veyahut bu konularda yetişmiş bir uzman bulunmamaktadır.

Polis teşkilatının büyük eksiklik yaşadığı hususlardan bir diğeri bomba imha uzmanlarının sayı olarak ve eğitim yönüyle yetersizliği idi. İngiliz uzmanlar mevcut uzmanların bombaları etkisiz hale getirmekten çok patlatma yoluna gittiğini, bunun ise birçok riski beraberinde getirdiğini belirtmişlerdir. Ayrıca patlayıcı madde tespitinde eğitilmiş köpeklerden ve bombaların imhasında teknik araçlardan yeterince yararlanılmamaktadır. Örneğin bir bombalama veya şüpheli paket olayında bomba olan yere herkes girip çıkmaktadır, çünkü polis olayların vahametini kavramaktan uzaktır.⁸⁸ Bu dönemde birçok uzman hayatını kaybettiğinden bazı illerde hiç bomba imha uzmanı bulunmamaktadır. Bu nedenle bir bombalı paket/pankart olayında bazen en yakın ilden uzman getirilmekte,

⁸⁴ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 136.

⁸⁵ İngiliz uzmanların bu tespitleri basında da yer almış ve İngiliz Scotland Yard görevlilerinin Türk polisinin olay yerine varır varmaz yaptığı ilk şeyin farkında olmadan delilleri yok ettiklerini söyledikleri aktarılmıştır. *Hürriyet*, (22 Temmuz 1978). Daha sonra bu İngiliz uzmanların tavsiyeleri doğrultusunda Akın Hatipoğlu, Orhan Kaymaz, Tamer Kırklar, Mustafa Kuşsan, Burhan Ekici, Erdal Köksal, İsmail Baykıl, Mithat Kavas, Gülderen Koçak ve Macide Erdener isimli polis yöneticileri, bomba imha, parmakizi, soruşturma, istihbarat ve yüksek sorgu konularında yetiştirilmek üzere İngiltere'ye 3 ay süreyle kursa gönderilmişlerdir. Bkz. "Biz Olsaydık Terörü Önlerdik", *Nokta*, Yıl: 10, Sayı: 9, (1 Mart 1992), s. 13.

⁸⁶ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 51-52.

⁸⁷ Byford & vd., *a.g.r.*, s. 12-16.

⁸⁸ Byford & vd., *a.g.r.*, s. 12-21.

bazen de uzman olmayan polis veya askerler tarafından pankart indirilmeye çalışılmaktadır.⁸⁹ Bu şekilde acemice müdahaleler sonucu birçok asker ve polis hayatını kaybetmiştir.⁹⁰ Bombalı paket/pankart olayında yaşanan bir diğer tehlike ise imha için gelen polislere pusuda bekleyen teröristler tarafından ateş açılmasıydı.

Yoğun anarşi ve terörün yaşandığı böyle bir dönemde yetişmiş yeterince sorgulama uzmanının bulunmayışı, olayların aydınlatılmasını ve suçluların yakalanmasını oldukça geciktiriyordu. Sorgu uzmanı olmak polisler için çok cazip olmayan bir uzmanlaşma alanı idi. Çünkü bu çok yıpratıcı bir iş olduğu gibi, bu uzmanlar teröristlerin hedefi haline geliyorlardı. Ayrıca işkence ve rüşvet gibi bir takım suçlamalar sonucu sık sık idarî ve adlî soruşturmalara maruz kalınması, sorgu uzmanlığını tercih edilmeyen bir alan haline getirmişti. Bu nedenlerle bu uzmanlar bu alandan uzaklaşmak için buldukları fırsatları değerlendirmektedirler.⁹¹

Ülkede hiç eksik olmayan toplumsal olaylara müdahale etmek üzere görev yapan ve şimdiki adı Çevik Kuvvet olan Toplum Polisi, emniyet teşkilatının en sorunlu birimlerinden birisi idi. Polisin siyasal olarak bölünmesinin en somut olarak yaşandığı yer bu birliklerdi. Bu polisler kendi yandaşlarının gösterilerine müdahale etmek istemedikleri gibi, zaman zaman birbirleriyle siyasal kavgalara girişiyorlardı. Birçok sosyal haklardan mahrum olmaları, fiziki ortamlarının müsait olmayışı, ağır çalışma koşulları, gösterilerde kullanacakları standart kalkan ve miğferlerinin, tazyikli su araçlarının, gaz bombalarının olmaması, uzun süre bekleme görevleri, bitmek bilmeyen olaylar bu birimde çalışanları patlamaya hazır bomba haline getirmişti. Giydikleri beyaz şapkalı ve olay yerine intikal ettikleri kamyondan bozma otobüslerinden dolayı halk tarafından "Fruko" lakabı takılan bu polislerin, halk nezdinde çok cazip olmayan bir imajı vardı. İngiliz uzmanlar Toplum Polislerini bu durumdan kurtarmak için, herhangi bir şiddet olayı olmadığı veya gelişmesi beklenmediği hallerde Toplum Polislerinin halkın gözünde uzak tutulmasını ve asayiş kontrol görevleri dışında başlık giymemelerini tavsiye etmişlerdir.⁹²

Bu dönemde Emniyet Genel Müdürlüğü ve İl Emniyet Müdürlükleri bünyesinde bir basın iribat bürosu mevcut değildir. Polis yalnızca eleştirildiğinde basınla ilişki kurmakta, böylece basınla ilişkilerinde edilgen bir tutum izlemektedir. Bu da genellikle gazetecinin soru sorduğu zaman gündeme gelen tek taraflı bir işlem olmaktadır. Böylece basının siyasi abartma yapması engellenememektedir. Örneğin bir toplumsal gösteri yürüyüşünde normal halkın içine sızan teröristler, polise karşı

⁸⁹ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 53.

⁹⁰ Örneğin, 31 Mart 1980 günü Manisa'nın Salihli ilçesinde Komiser Muavini Dede Çelik ve Polis Memuru Yüksel Özdemir, yasadışı bir pankartı indirmeye çalışırken bombanın patlaması sonucu hayatını kaybetmiştir. Bkz. "Şehit Polislerimiz", *Polis*, Yıl: 27, Sayı: 335, (1 Mayıs 1980), s. 23. 7 Mayıs 1979 tarihinde Tarsus'ta bombalı pankartı indirmeye çalışan polis memuru Remzi Ateş, bombanın patlaması sonucu iki elini bileklerinden kaybetmiştir. Bomba uzmanı olmayan Ateş, cehaletten gelen bir cesaretle pankarta müdahale ettiğini söylemiştir. Bkz. "Polis Remzi'nin Ayak Parmakları Ellere Dikildi", *Polis Dergisi*, Yıl: 26, Sayı: 329, (1 Kasım 1979), s. 17.

⁹¹ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 52.

⁹² Byford & vd., *a.g.r.*, s. 45-46.

taş, sopa ve silah kullanabilmekte ve polis de aynı sertlikte karşılık vermektedir. Polis çoğu kez bu provokatörleri hemen bulup çıkaramamakta ve silahlarını yakalayıp halka gösterememektedir. Bu durum medyada polisin silahsız, masum halka aşırı şiddet ve silah kullandığı şeklinde yer almakta ve böylece olay teröristlerin lehine, polisin ve devletin aleyhine gelişmektedir. Türk polisi basına sürekli bilgi aktarımı yaparak onları başka kaynaklara itmemek için gerekli mekanizmayı oluşturamadığı için, teröristlerin istediği bir ortam oluşmuştur.⁹³ Nitekim Bölügiray meydana gelen olaylar ve gelişmeler hakkında doğru bilgilendirme yaptıklarında basın bunu aynen veya özet olarak yayınladıklarını belirtmiştir.⁹⁴

Emniyet Teşkilatı'nda başta anarşi ve terör olayları olmak üzere işlenen suçlarla ve suçlularla ilgili değerlendirme ve analiz yapabilecek bir yaklaşım veya bunu gerçekleştirecek bir birim yoktu. Bundan dolayı polis gelecek günlerde neler yaşanacağına dair bir öngöründe bulunamamakta, olayları kontrol eden değil, olaylar tarafından sürüklenen bir teşkilat görüntüsü vermektedir. Devletin diğer birimlerinde olduğu gibi polis teşkilatında da ileriye dönük sürekli bir plan oluşturulmadığını ve işlerin gözleme dayalı olarak yürütüldüğünü söyleyen Emniyet Müdürü Yılmaz şu tespitleri yapmaktadır:

“Her Genel Müdür kendine göre bir model belirliyor ve uygulamaya çalışıyordu. Mesela birisi İngiltere'den etkilenip İngiliz Polis Teşkilatını, Teşkilata uygulamaya çalışıyor, belli bir yol alındıktan sonra hükümetle beraber Genel Müdür de değişiyor ve yeni Genel Müdür, Alman polis yapısını benimseyip uygulamaya çalışıyordu. Bir başkası ABD'de FBI'ı görüp etkileniyordu. Çabalar iyi niyetli olabilir, ama istikrar olmadığı için verim olmuyordu. Bir taraftan da devamlı gayri memnun insanlar oluşturuluyordu. Tabii bütün bu şartlarda polis teşkilatının başarılı olması mümkün değildi ve olamadı da.”⁹⁵

Bir başka emniyet müdürünün de vurguladığı gibi, polisin görevini yasalara uygun ve düzenli olarak yerine getirilip getirilemediği yeterince denetlenememiş, yapılan denetimlerin sonuçları takip edilememiş, teşkilatta bir branşlaşmaya gidilememiş ve uzman personel yetiştirilmediğinden ileriye dönük bir plan hazırlanamamıştır.⁹⁶ Aynı şekilde polislerle ilgili disiplinsizlik olayları gereğince soruşturulamamaktadır. Çünkü İl Disiplin Kurulları düzgün çalışmamaktadır.⁹⁷

5. Siyasal Şiddet Ortamında Polisin İşkenceci Olarak Suçlanması

⁹³ Byford & vd., *a.g.r.*, s. 34-35.

⁹⁴ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 546.

⁹⁵ Avcı, *a.g.t.*, s. 43-44.

⁹⁶ İ. Hüseyin Gülşen, *Emniyet Teşkilatının İdari Yapısı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi, 1985), s. 92.

⁹⁷ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 51.

Polisin olay yeri inceleme, delil toplama ve bu delillerin değerlendirilmesi konusunda son derece yetersiz olması,⁹⁸ olayların çözülmesini zorlaştırmakta, böylece bilimsel destek alamayan polislerin tahkikatları sonuçlandırması neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Bu şekilde görevini sürdürmeye çalışan polisler, önemli bir olayın çözülmesi için toplumdan ve hükümet yetkililerinden gelen baskılar, ülkenin içinde bulunduğu siyasi atmosfer ve olayların zorlaması karşısında çaresiz kalıyor, elindeki soruşturmayı bir an önce sonuçlandırabilmek için çoğu zaman hukuk dışı sorgu yöntemlerine başvurduğu oluyordu. Özellikle siyasilerden gelen baskıları göğüsleyebilmek için polisler sanıklara kötü muamelede bulunarak olayları aydınlatmaya çalışıyorlardı.⁹⁹ Ancak polis sadece üzerindeki baskıdan dolayı değil modern sorgu tekniklerine yabancı olduğundan,¹⁰⁰ ister istemez de hukuk dışı sorgulama yöntemlerine başvuruyordu. Batı ülke polis teşkilatlarında yerleşmiş bir kural olan “delilden sanığa ulaşma” prensibi bu dönemde ülkemizde yerleşmediği için, polisler tam tersi bir politikayla yani “sanıktan delile ulaşma” yolunu kullanmak zorunda kalıyordu. Bu durum haliyle polisin işkenceci ve dayakçı olarak bilinmesine yol açıyordu.

Polis hakkında işkenceci iddialarının ortaya atılmasındaki bir diğer sebep ise Pol-Bir ve Pol-Der üyesi polislerin birbirileri hakkında yaptıkları suçlamalardan kaynaklanmaktadır. Her iki gruba bağlı polisler, yakaladıkları karşıt görüşlü şahıslara işkence ve kötü muamele yapmakla suçlanmışlardır. Ülkücü kesim Pol-Der’li polislerin gözaltındaki ülküçülere,¹⁰¹ solcu kesim de Pol-Bir’li polislerin gözaltındaki solculara¹⁰² işkence yaptıklarını, yargısız infazla öldürdüklerini ileri

⁹⁸ Byford & vd., *a.g.r.*, s. 12-16.

⁹⁹ Kendisi de dâhil birçok polisin bu dönemde gözaltındaki sanıklara işkence yaptığını dair iddiaları dile getiren polis memuru Sedat Caner’in itirafları 1986 yılında *Nokta* dergisinde yayınlanmış ve büyük yankı yapmıştı. Bkz. “*Bir İşkenceci Polisin İtirafı*”, *Nokta*, (2 Şubat 1986).

¹⁰⁰ Bölügeray, *a.g.e.*, s. 47.

¹⁰¹ MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş; karakol ve emniyet müdürlüklerinde MHP’lilere, vatandaşlara ve gençlere yönelik eziyet ve işkence iddiaları ile ilgili hazırladıkları bir dosyayı, 11/05/1978 tarihinde Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’e teslim etmiştir. Özellikle Ankara Emniyet Müdürlüğü bünyesinde, aralarında Zeki Kaman, Dürüst Oktay, Naim Tatar, Cafer Şahin gibi isimlerin bulunduğu Pol-Der mensubu polislerden oluşan 8 kişilik özel yetkilerle donatılmış bir ekibin ülkücü avına çıktıkları, yakaladıkları ülküçülere işkence yaptıkları ve bu ekibin 12 Eylül Darbesi’nden sonra da askerlerle birlikte Mamak’ta sorgudaki meslektaşlarına işkence yaptıkları ileri sürülmüştür. Bkz. Hüseyin Kocabaş, “Ben Bir Vatan Hainiyim...!”, *Antalya Haber Bülteni*, 23 Şubat 2011; Emin Pazarıcı, “Erkeklikten Oldun, Ama Zevkten Olmayacaksın”, *Takvim*, 17 Ağustos 2010. Hatta bu polisler hapse düşen veya cezasını çektikten sonra hapisten çıkan ülküçüleri yakalayıp sebepsiz yere işkence yapmakla suçlanmışlardır. Bkz. “Teslim Olmak İçin Bir Dakikanız Var”, *Takvim*, (27 Temmuz 2010). Yine o dönemin ülkücü kesimin önde gelen isimlerinden Mahir Damatlar, Zeki Kaman ile ilgili şunları söylemektedir. “Zeki Kaman diye bir işkenceci var; arabasının güzergâhında karşılaştığınız sizi alıp bir hafta işkence yapıyorlar. Benim başıma çok gelmiştir. İşkence görmek sıradan bir hal almıştı. Ayda birkaç kez başımıza gelirdi.” Bkz. “Ülküçüleri Mahir Abisi Kadir Mahir Damatlar Yıllar Sonra İlk Kez Konuştu”, *Haberiniz Olsun*, 20 Haziran 2011, <http://haberiniz.com.tr/haber/gundem/34064/ulkuculerin-mahir-abisi-ilk-kez-konustu.html>, erişim: 19.2.2017.

¹⁰² Öner, *a.g.e.*, s. 86.

sürmüşlerdir. Bazı “kurtarılmış bölgelerde” yaşayan vatandaşlar sıkıyönetim komutanına, teröristlerinin kendilerine baskı yaptığını ve evlerinden çıkmadıklarını, bu durumu polise bildirince de polisten dayak yediklerini söylemişlerdir. Hatta bu polisler bir bölgeden kaçan vatandaşların eşyalarının taşınmasına yardım ediyor, böylece kendi yandaşlarının bu bölgeyi “kurtarılmış bir bölge” haline getirmesine katkı sağlıyordu.¹⁰³

Polisin, çoğu zaman mevcut kanunlara rağmen temel insan haklarını ihlal etmek pahasına yaptığı bu tür uygulamalar, dönemin olağanüstü şartları gereği, yönetim tarafından hiçbir yaptırıma tabi tutulmuyordu. Birçok hukuksuz uygulamanın hayata geçirilmesinde, bir anlamda siyasi irade polisi, polis de siyasi iradeyi cesaretlendiriyordu. Böylece güvenlik güçleri olaylar karşısında çoğu zaman tam yetkiyle ve belli oranda hesap verme endişesi taşımadan görev yapmış, bu durum, kamuoyunda polisin etkisini yıllarca üzerinden atamayacağı “ışkenceci” gibi ağır suçlamalara maruz kalmasına neden olmuştur. Ancak polisin asıl ışkenceci olarak suçlanması, 12 Eylül sonrası gerçekleştirilen sorgulamalardan dolayı olacaktır.¹⁰⁴

6. Anarşi ve Terör Sarmalında Siyasal Kamplara Ayrılan Polis Teşkilatı

1970’li yıllarda, özellikle koalisyon hükümetleri döneminde, bürokrasi tamamen siyasallaştırılmış ve partizanca atamalar sadece bürokrasinin üst kademeleriyle sınırlı kalmayıp tüm kademelere yayılmıştır. Polis teşkilatı bu durumdan yoğun bir şekilde etkilenmiştir. 12 Eylül öncesinde emniyet güçleri ve mülkî idare üst kademelerine yapılan atamalarda, liyakatten çok siyasi partilere yakınlığın en önemli ölçütlerden biri olduğu birçok gözlemci tarafından dile getirilmiştir. Siyasetçiler anarşi ve terörle mücadele eden polise fazla müdahale etmeme gibi bir politika izlememişler, bilakis iktidara gelen her siyasi parti veya koalisyon hükümeti, polis teşkilatı kadrolarında köklü değişikliklere gitmişlerdir. Bu dönemde ülkedeki siyasi istikrarsızlıktan dolayı çok kısa aralıklarla hükümet değişiklikleri olmuş, her değişiklikte birlikte, emniyet güçlerinin tarafsızlığı ile bağdaşmayacak şekilde yukarıdan aşağıya bir tayin, sürgün ve alt-üst oluş furyası yaşanmıştır. Örneğin 1979 yılında iktidara gelen AP azınlık hükümetinin ilk icraatlarından birisi, 67 ilin valisini ve 52 ilin emniyet müdürünü değiştirmek olmuştur. Bir emniyet müdürü bu dönemde yaşadıklarını şöyle dile getiriyor: “1978 Şubat ayı içerisinde. Tayin mevsimi filan değil. Hükümet değişti diye hepimizin bir anda Güvenlik Dairesinden tayinini çıkardılar. Alt dereceli memuruz yani. Ne gerek var insanları kırmaya, motivasyonunu bozmaya. Maalesef bu olay o dönemde normal karşılandı. Benim de tayinim Ordu’ya çıktı. (...) Ondan sonra o hükümet devrildi, bu defa karşı taraf geldi. Onlar da diğer tarafı göndermeye başladılar. Bu

¹⁰³ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 34.

¹⁰⁴ *İşkence Dosyası: Gözaltında ya da Cezaevinde Ölenler 12 Eylül 1980-12 Eylül 1995*, TİHV Yayınları, Ankara, 1996, s. 29-30.

olaylar normal oldu. Hükümet değişince, odacısından müdürüne kadar herkes değişecek. Bu da kurumsallaşmayı baltaladı.”¹⁰⁵

Özellikle 1975 yılından itibaren polis teşkilatında kıyasıya bir siyasi kadrolaşma yarışı başlamış ve iktidara gelen partiler, İçişleri Bakanı vasıtasıyla polis teşkilatında kadrolaşma ve kutuplaşma yapmakla itham edilmiştir. “1970’lerin son yıllarından itibaren Türk Polis Teşkilatı’nın iç ideolojisi Türk-İslam sentezi çizgisinde yeniden şekillendirilmeye başlandı” ileri sürülmüştür.¹⁰⁶ Bu konuda en çok suçlanan isimlerden birisi, 70li yıllarda iki dönem (26 Ocak 1974-17 Kasım 1974 ve 31 Mart 1975-11 Nisan 1977) İçişleri Bakanı olarak görev yapan Oğuzhan Asiltürk’tür.¹⁰⁷ Bu suçlamalardan birisi bazı kişilerin sınava girmeden polis yapıldığı iddiasıydı.¹⁰⁸ 1977’de kurulan II. Milliyetçi Cephe Hükümeti’nde İçişleri Bakanlığı yapan Korkut Özal da (21 Temmuz 1977-5 Ocak 1978) bu kadrolaşmayı devam ettirmekle suçlanmıştır.¹⁰⁹

Yine bu dönemde Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) taraftarları başta polis teşkilatı olmak üzere devlet birimlerinde kadrolaşmakla suçlanmış ve özellikle polis okullarına giriş sınavlarını hak etmedikleri bir şekilde kazanarak polis oldukları ileri sürülmüştür. Nisan 1981 tarihinde başlayan MHP Davasında savcının hazırladığı iddianamede birçok MHP taraftarının Polis Okulu giriş sınavında barajı geçecek puan alamadıkları halde sınavları geçerek polis okullarına kayıt yaptırıldıkları ileri sürülmüştür.¹¹⁰ İddianameye göre 1980 yılında MHP’nin desteklediği adayların üçte biri polis okuluna girmeyi başarmıştı. Böylece MHP’nin İçişleri Bakanına verdiği 590 kişilik istenin 155’i polis olarak göreve başlamıştır.

Ancak polis teşkilatında sağ iktidarlar döneminde -özellikle koalisyon hükümetleri- sadece sağ görüşlü insanların kadrolaştığı iddialarına karşın, solcu polislerin üye olduğu Pol-Der’in üye sayısının ülkücü polislerin üye olduğu Pol-Bir’den çok daha fazla olması ilginç bir görüntü ortaya çıkarmaktadır. AP hükümetinin İçişleri Bakanı Mustafa Gülcügil’e göre,¹¹¹ 47.662 olan toplam polis sayısının yaklaşık 17.000’i Pol-Der, 2.000 kadarı da Pol-Bir üyesiydi. Pol-Der’in eski Genel Sekreteri Sıtkı Öner, polis teşkilatındaki bu kompozisyonu şu şekilde izah

¹⁰⁵ Alkan, *a.g.m.*, s. 36-37.

¹⁰⁶ Funda Hülagü Demirbilek, *Restoring Class Power over the Police: The Role of The International in Neoliberal Police Reform in Turkey*, (Unpublished Ph.D. Thesis, Submitted to the Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, Ankara 2011), p. 335.

¹⁰⁷ Ümit Sezgin, “Elhamdülillah Polisziz”, *Tempo*, Yıl: 1, Sayı: 19, (10-16 Nisan 1988), s. 14.

¹⁰⁸ “Asiltürk: Kimse Sınava Girmeden Polis Olmadı”, *Milliyet*, (19 Haziran 1975).

¹⁰⁹ Sezgin, *a.g.m.*, s. 15.

¹¹⁰ İddianamede polislik sınavını kazanmak için minimum 60 puan alınması gerekirken, 3 Mayıs’ta yapılan sınavda adaylardan Adnan Somuncuoğlu’nun (52 puan), Yıldırım Kav’ın (53 puan), İlhami Çullu’nun (58 puan), İsmail Kartal’ın (54 puan) ve 20 Eylül 1980 tarihinde yapılan sınavda Hasan Çelik’in (56 puan) almalarına rağmen sınavı kazandıkları ileri sürülmüştür. Bkz. T.C. Ankara-Çankırı-Kastamonu İleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı İddianame: MHP ve Ülkücü Kuruluşlar, (29 Nisan 1981), s. 130. <http://www.millikitap.com/2016/01/tam-metin-mhp-ve-ulkucu-kuruluslar.html>, erişim: 16.2.2017.

¹¹¹ Evren, *a.g.e.*, s. 402.

etmektedir: “1960 askeri yönetimi sırasında ve sonrasında bir süre, polis-asker ve polis-halk ilişkilerini düzeltme arayışı içinde, polis alımında daha demokrat ve CHP'ye yakın bilinen ailelerin gençlerine öncelik tanınmıştı. Böyle bir kuşağın varlığı 1975-80 döneminde polis bünyesinde sol, demokratik bir polis hareketinin oluşumunda rol oynayan etkenlerden biri olmuştur.”¹¹²

27 Kasım 1979 tarihinde TBMM'de yaşanan bir kavga, emniyet müdürlerinin siyasi görüşlerine göre fişlendikleri iddialarının uzun süre gündemde kalmasına yol açmıştır. CHP senatörü Hasan Fehmi Güneş ile AP'li Senatör Ömer Naci Bozkurt¹¹³ arasında çıkan bir tartışmada, Bozkurt'un elinden düşen çantadan çıkan belgelerde, valilerin, kaymakamların, emniyet müdürlerinin, emniyet amirlerinin siyasi görüşlerine göre “müspetler” ve “menfiler” diye sınıflandırıldığı ileri sürülmüştür.¹¹⁴

Teşkilattaki bu kadrolaşmanın yanı sıra siyasetçilerin doğrudan müdahale ve siyasal baskıları polisin elini kolunu bağlamakta, suçluları yakalayıp adalete teslim etme görevinde büyük bir zaafiyet yaşanmaktadır. Yasaların tevdi ettiği görevleri yerine getirmekle, kendilerinin polis olmasını sağlayan siyasi güçlerin talimatlarını yerine getirmek arasında bocalayan ve çoğu zaman ikincisinden yana tavır alan polislerden oluşan bir Polis Teşkilatı ortaya çıkmıştı. Emniyet Müdürü Yılmaz, bu konuda şunları söylemektedir: “Görevlendirilen kişinin kendi anlayışı ve görüşü çerçevesinde planlar yapılıyordu. Siyasi olarak merkezle arası iyi olanlar destekleniyordu. Teşkilat iyice siyasileştiği için Emniyet Genel Müdürlüğü personel tayini bile yapamaz haldeydi. Milletvekilleri neredeyse her şeye karışıyordu. Merkezden siyasi olarak büro ataması bile yapılabilirdi. Emniyet Genel Müdürlüğünün doğru düzgün bir politikasının olması, mevcut şartlarda biraz da mümkün değildi.”¹¹⁵ Bu siyasi kutuplaşmanın bir sonucu olarak; birçok polis yöneticisi mesleki geleceklerinin siyasi görüşlere bağlı olduğuna inanmaktadır. Siyasetçilerin bu yoğun müdahalesi ve kadrolaşma faaliyetleri sonucu polisler arasında siyasallaşma ve kamplaşma saklanamaz bir şekilde su yüzüne çıkmıştır. Artık teşkilat içerisinde işler sağlıklı yürütülemede, güvenlik gibi önemli bir konuda işler tıkanmaktadır.

İngiliz uzmanlar da hazırladıkları raporda siyasetçilerin polis üzerindeki yoğun baskısı ile ilgili şu tespitlerde bulunmuşlardır: “Polis siyasetten bağımsız olmalı ve kesinlikle memur üzerinde yersiz tesirler olmamalıdır. Memurlara, özellikle üst rütbelilere iktidardaki siyasi partiye bağlılıklarına bakarak görev ve terfi verilmemelidir. Siyasetten uzak olan polis birimleri daha etkilidir.”¹¹⁶

Bu dönemde polisler ülkedeki siyasi bölünmüşlüğü ve siyasi iktidarların bu müdahalelerini derinden hissetmişler ve kendilerini de bu siyasi kavganın ortasında

¹¹² Öner, *a.g.e.*, s. 33.

¹¹³ Bozkurt, 20.05.1970 ve 28.04.1971 tarihleri arasında Emniyet Genel Müdürlüğü yapmıştır.

¹¹⁴ “Emniyette İslamcı Cunta”, *İkbin'e Doğru*, Yıl: 4, Sayı: 7, (11 Şubat 1990), s. 8-10.

¹¹⁵ Avcı, *a.g.t.*, s. 43.

¹¹⁶ Byford & vd., *a.g.r.*, s. 8.

bulmuşlardır. Polislerin bazen bu konudaki sıkıntılarını kurdukları dernekler vasıtasıyla dile getirdikleri görülmektedir. 1975 yılında Polis Enstitüsü Yüksek Öğrenim Mezunları Derneği, Polis Derneği ve Türkiye Polis Derneği Yönetim Kurulları, müşterek bir bildiri yayınlayarak, siyasal düşüncelerle yapılan atamaların ve yer değiştirmelerin polisi siyasal çekişmenin içine ittiğini ve tarafsızlık anlayışını ortadan kaldırdığını ileri sürmüştür.¹¹⁷ Birçok ilde güvenlikten sorumlu olan sıkıyönetim komutanlarının gündeminde olan hususlardan birisi, emniyet güçleri ve mülki amirler başta olmak üzere, bürokrasinin bütün kademelerinde görülen partizanlığın önlenmesiydi. Askerler emniyet güçlerinin ideolojik olarak bölündüğünü, bunun da terör örgütlerinin üzerine etkin bir biçimde gidilmesini güçleştirdiğini sık sık dile getirmekteydiler.¹¹⁸ Bu bölünme öyle bir noktaya gelmişti ki Emniyet Müdürleri bir operasyon yapacakları zaman bunu tüm personelin duymaması için özen gösteriyorlardı. Çünkü bazı yanlı ve eylemci polislerin örgütlere bilgi vermesinden endişe ediyorlardı. Bazı polislerin terör örgütlerine gizli ve açık destek verdikleri veya en azından terör eylemlerine karışanlara duyduğu sempatiye göre hareket ettikleri görülmektedir. Bazı polisler ise vatandaşların bıyığının şekline, giysilerine, oturduğu mahalleye, okuduğu okula, çalıştığı fabrikaya veya okuduğu gazeteye göre tavır belirlemektedir.¹¹⁹ Görev yapan polisler arasındaki bu kampaşma, Polis Akademisi'ne de yansımış, öğrenciler arasında da siyasal çekişme başlamıştır. Bu dönemde Akademi öğrencilerinden 1 Mayıs Olaylarına katılıp yaralananlar olmuştur.¹²⁰ Artık 1970li yılların sonlarına doğru polisler cenazelerde siyasi sloganlar atmaya başlamışlar ve kurulan polis dernekleriyle teşkilattaki siyasi bölünme ete kemiğe bürünmüştür.

6.1. Polis Teşkilatında Siyasi Kutuplaşmanın Adresleri: Pol-Bir ve Pol-Der

Ülkedeki siyasi kutuplaşmaya ve siyasilerin polis üzerindeki müdahalelerine paralel olarak polisler arasındaki bölünme ve siyasi kavgalar en üst perdeden yaşanmaya başlanmıştır. Başta Emniyet Genel Müdürlüğü olmak üzere hiçbir kurum polisleri aşırı ideolojilerin etkisinden korumak üzere herhangi bir eğitim ve onları bilinçlendirme faaliyetinde bulunmamıştır. Bu nedenle polisler terör örgütlerinin açık ve kapalı propagandalarına maruz kalabilmekte, yaşadıkları zor durumun ve ülkeye hâkim olan siyasi atmosferin de etkisiyle bazen bu oluşumlara katılabilmıştır. Bütün bu siyasi ayrışmanın ve ideolojik kavganın en somut göstergesi "Halkın Polisi" sloganından hareket eden Pol-Der ve "Türk Devletinin Polisi" sloganıyla yola çıkan Pol-Bir adında birbirine düşman iki polis derneğinin kurulmasıdır.¹²¹ Bu iki dernek 12 Eylül öncesinde emniyet kuvvetleri içinde etkinlik

¹¹⁷ "Polisin, Siyasal Çekişme İçine Atıldığı Belirtildi", *Milliyet*, 19 Haziran 1975.

¹¹⁸ İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Necdet Üruğ'un polis ve istihbarat örgütleri hakkındaki değerlendirmeleri için, bkz. Evren, *a.g.e.*, s. 315, 318.

¹¹⁹ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 226.

¹²⁰ Alkan, *a.g.m.*, s. 35.

¹²¹ Avcı, *a.g.t.*, s. 60.

mücadelesi veren derneklerin en büyükleriydi.¹²² Bu derneklerin faaliyetleri ve oynadıkları rol, ülkede siyasal şiddet eylemleri ile mücadelede polisin durumunu ve polis teşkilatına yapılan siyasal müdahalelerin teşkilat içerisinde nasıl bir tahribata yol açtığını göstermesi bakımından önemlidir.

1970'de siyasi bir kimliğe sahip olmayan Pol-Der'in kuruluş amacı, polisin özlük haklarını korumaktı. Kurucuları çoğunlukla ortaokul mezunu komiserlerden oluşan derneğin öncelikle komiserlerin emniyet amiri olmalarını engelleyen düzenlemeye karşı haklarını savunuyordu. Pol-Der'in başlangıçta üye sayısı az olduğundan her görüşe mensup polisler de derneğe üye olarak alınmıştır.

17 Mayıs 1975 tarihinde yaşanan yönetim değişikliği ile dernek solcu polislerin etkin faaliyetlerine sahne olmaya başlamıştır. Kısa sürede 17 bin üyeye ulaşan dernek, tüzük ve yayınlarında, özlük haklarına ilişkin taleplerin yanı sıra, *polislin halkla organik bir birlik oluşturduğu*, polisin hizmet etmekte olduğu toplumun bir parçası olduğu, yine polisin anayasal ve demokratik hakların kullanılmasının önünde bir engel, öğrencilerle küskün, toplantı ve gösterilere gereksiz müdahale eden, yurttaşlara kötü davranan bir yapılanma olmadığı vurgulanıyordu.¹²³

Yaşanan bu yönetim değişikliğinden sonra Pol-Der yöneticilerinin polislerin yaşadığı sorunlarını çeşitli vesilelerle dile getirmişlerdir.¹²⁴ Ancak her ne kadar Öner, Pol-Der'in kuruluş amacını "*Polisin özlük haklarını ve en önemlisi hiçbir siyasal yapıyla özdeşleşmeden 'halkın polisi' olmasını savunmak*" cümlesiyle açıklasa da,¹²⁵ dernek yönetiminin zaman zaman siyasal söylemlerde bulunduğu veya polisin sorunlarını dile getirirken siyasi bir jargon kullandığı görülmektedir. Daha doğrusu Pol-Der, bu söylemlerin yanında "mesleki konularda da görüşler ileri sürüyordu."¹²⁶

Sol görüşlü polislerin Pol-Der çatısı altında bir araya gelerek çeşitli vesilelerle seslerini duyurmaları üzerine, Ankara Emniyet Müdürlüğü Toplum Polisi'nde sağ görüşlü polisleri örgütlemek üzere 22 Şubat 1978 tarihinde Cemil Ceylan'ın genel başkanlığında Polis Birliği (Pol-Bir) kuruldu. O sıralarda Ankara Toplum Polisi'nde 2 bin 559 polis bulunmaktadır. Ceylan bu rakamın 1.800'ünün ülkücü, 100'ünün Pol-Der üyesi solcu, 80'e yakınının Milli Selamet Partili (MSP), geri kalanının ise Adalet Partili olduğunu, Pol-Bir'e bir hafta içinde 3 bin 500 polisin üye olduğunu, üç aylık bir sürede 46 ilde şube açtıklarını ve 22 bin üye sayısına ulaştıklarını söylemektedir.¹²⁷ Bundan sonraki süreçte siyasi iktidar sık sık değiştiği için polisler,

¹²² Bu dönemde Polis Teşkilatı mensuplarının üye olduğu Pol-Bir ve Pol-Der'in dışında üçüncü bir derneğin varlığından da söz edilmektedir. Akıncılar'a ait bu derneğin adı 'Tüm Emniyet Mensupları Birliği (Tem-Bir)' idi.

¹²³ Öner, *a.g.e.*, s. 44-46.

¹²⁴ Örneğin Pol-Der 19 Ekim 1976 tarihinde İçişleri Bakanı'na hitaben yayınladığı açık mektupta ülkedeki sorunları ve polislerin şikâyetlerini dile getirmiştir. Bkz. Öner, *a.g.e.*, s. 60-61.

¹²⁵ Öner, *a.g.e.*, s. 35

¹²⁶ Öner, *a.g.e.*, s. 53.

¹²⁷ Erkan Acar, "Polisin Yitik Kuşağı", *Aksiyon*, Sayı: 481, (23 Şubat 2004), http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=9822, Erişim: 22.09.2014

başa geçen hükümetleri “Pol-Der iktidarı”, “Pol-Bir iktidarı” olarak değerlendiriyordu. Durum öyle bir hal aldı ki sol partiler iktidara geldiğinde Pol-Bir’li polisler, sağ partiler iktidara geldiğinde Pol-Der’li polisler terörün en yoğun olduğu yerlere tayin ediliyordu.¹²⁸ Bir öğrenci hareketi sırasında polisler öğrencilerle aynı görüşte iseler tolerans gösteriyorlar, farklı görüşte iseler daha sert davranıyorlardı. Öğrenciler de kendilerine müdahale etmek üzere gelen polislerin sağcı mı, solcu mu olduğunu, ona göre kendilerini sert mi yoksa yumuşak mı davranacağını kestirmeye çalışıyorlardı.¹²⁹ Bazı il emniyet müdürleri de sırf öğrenci hareketlerini kontrol edebilmek ve olayların önünü alabilmek için öğrencilerin siyasi görüşüne paralel Pol-Der’li veya Pol-Bir’li polisleri görevlendiriyordu.

Polisler arasındaki bu kutuplaşma sadece söz ve basın yoluyla birbirlerine sataşmakla kalmamış, yavaş yavaş fiili çatışma ortamları doğmaya başlamıştır. Bir olay yerine yönlendirilen karşıt görüşlü polisler bir süre sonra araç içinde kavgaya tutuşmaya veya polis telsizinden siyasi mesajlar duyulmaya başlanmıştır. Haber merkezinin, örneğin olay yerine sevkettiği bir ekipten şu cevabı işitmesi normal hale gelmişti: “Faşist köpeği! Adam oldun da emir mi veriyorsun?” veya “Satılmış komünist piçi!, o.. oğlu, Allah’ını, kitabını..”¹³⁰ Olay mahalline gelen iki grup polisin çatışmaları özellikle Pol-Der üyelerinin afiş asma eylemlerinde meydana gelmektedir. Ceylan o zamanki olayları şöyle anlatıyor: “Pol-Der afişleri sol örgütlerin afişlerine görünüş olarak benziyordu. Bu afişleri yırtar veya afiş asmalarına engel olurduk.”¹³¹ Nitekim 3 Temmuz 1978’de Pol-Der üyesi polisler öğrencilerle birlikte “Pol-Der kapatılmaz” afişleri asarken Pol-Bir’li polislerle kavga çıkmış ve 28’i polis 62 kişi gözaltına alınmıştır. Bu şekilde afiş asarken meslektaşları tarafından gözaltına alınan sol görüşlü polisler olduğu gibi, başbakanlık binası önünde “Yaşasın Türkeş” diye slogan atan sağ görüşlü polislerin de olduğu¹³² dönemin basınında yer almıştır.

Bu derneklere üye polislerin hasmane tavırları sadece birbirlerine karşı değildi. Bu dönemde meydana gelen birçok anarşi ve terör olayında bu gruplara bağlı polislerin kendi yandaşlarına yardım ettikleri, onları korudukları ve yasadışı örgütlere bilgi sızdırdıkları da görülmektedir. Bu olaylardan en önemlilerinden birisi 19-25 Aralık 1978 tarihinde meydana gelen ve 111 kişinin hayatını kaybettiği, 1000’den fazla insanın yaralandığı, 552 işyeri, 289 ve 8 aracın yakıldığı Kahramanmaraş Olayları’dır.¹³³ Bu olaylar polis teşkilatındaki siyasal bölünmenin en açık ve acı bir şekilde gözlemlendiği bir örnek olmuştur. Sağcı polisler karşıt

¹²⁸ A.g.m.

¹²⁹ Alkan, a.g.m., s. 35.

¹³⁰ Bölügiray, a.g.e., 35

¹³¹ Acar, a.g.m.

¹³² *Hürriyet*, (22 Temmuz 1979)

¹³³ Burak Gürel, *Political Mobilization In Turkey in the 1970s: The Case of the Kahramanmaraş Incidents*, (PhD Thesis, Boğaziçi University, Atatürk Institute for Modern Turkish History, 2004), p. 124.

görüşlü vatandaşa yapılan saldırılara göz yummakla ve bizzat saldırılara katılmakla, solcu polisler de intikam için saldıranlara yardım etmekle suçlanmışlardır.

Polis Teşkilatı'ndaki bu siyasi bölünmenin bir kez daha ülke gündemine geldiği bir diğer dehşet verici olay ise, Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul'un uğradığı silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetmesi olmuştur. Yurdakul'un öldürülmesi, ülkede polisin bile can güvenliğinin kalmadığını ortaya koymasının yanı sıra, polisler arasında yaşanan siyasal bölünmeyi iyice açığa çıkaran çarpıcı bir olay olmuştur. *Yurdakul* sosyal demokrat birisiydi ve *Pol-Der üyesi*di.¹³⁴ *Yaklaşık altı aydır Adana'da görev yapmakta olan Yurdakul hakkında vatandaşlardan Sıkıyönetim komutanına yazılı ve sözlü olarak, aşırı solu koruduğu yönünde sürekli yakınmalar ve ihbarlar gelmektedir.*¹³⁵ Böylece Yurdakul kısa süre sonra aşırı sağın hedefi durumuna gelmiş ve sağ basında sürekli onu hedef gösteren yazılar yayınlanmaya başlanmıştır. Nihayet 28 Eylül 1979 sabahı Yurdakul makam otomobiliyle işyerine giderken evinin ilerisinde gerçekleşen saldırıda hayatını kaybetmiştir. İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş cenaze törenine katılmak üzere Adana'ya gitmiştir. Suikastın olduğu gün emniyet müdürlüğü bahçesinde toplanan 300 kadar Pol-Der'li polis oturma eylemi yapmaya başlamıştır. Ellerindeki telsizlerde uygunsuz anonslar yapan bu polisler, "Kahrolsun faşizm" ve "kahrolsun sıkıyönetim" şeklinde sloganlar atarak saldırıyı protesto etmiştir.¹³⁶ Ertesi gün cenaze töreni için Emniyet Müdürlüğü önünde toplanan ve aralarında polislerin de bulunduğu yaklaşık 5.000 kişilik topluluk, cenaze töreninin yapılmayacağını öğrenince dağılmaya başlamış ancak, bazı binalar ve dükkânlar göstericiler tarafından taşlanmıştır.¹³⁷

Cevat Yurdakul için 2 Ekim 1979 günü Ankara'da başta Başbakan Bülent Ecevit olmak üzere ve birçok bakanın iştirak ettiği bir cenaze töreni düzenlenmiştir. Bu tören Pol-Der'li polislerin ve diğer sol örgütlerin gövde gösterisine sahne olmuş ve yine olaylar çıkmıştır. Cenazede Pol-Der'li polislerin dağıttıkları bildirilerde "Faşist saldırılar yurtsever polisleri yıldırılmaz, kahrolsun faşizm, yaşasın mücadelemiz, arkadaşımızın mücadelesini biz sürdüreceğiz. Yurdakul'un öldürülmesi ile derneğimiz yiğit bir yiğit bir savaşçısını kaybetti." deniliyordu.¹³⁸

Yurdakul'un öldürülmesi bundan sonraki süreçte Pol-Der'li polislerle Pol-Bir'li polisler arasında gerilimin daha da artmasında büyük bir rol oynayacaktır. Sadece Kahramanmaraş'ta veya Adana'da değil Türkiye'nin her yanında bu iki derneğin mensubu polisler doğrudan yasadışı eylemlerin ve olayların içerisinde

¹³⁴ Öner, *a.g.e.*, s.116; Halil Nebiler, "Hikâyemiz Cevat Yurdakul'a Dairdir", *Birgün Gazetesi*, 28 Eylül 2004.

¹³⁵ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 31, 135.

¹³⁶ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 98. Daha sonra bu polisler hakkında soruşturma açılmış, bir kısmına çeşitli disiplin cezaları verilirken bazıları da meslekten atılmıştır.

¹³⁷ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 110-115.

¹³⁸ Bölügiray, *a.g.e.*, s. 128.

aktif rol alıyor, hatta bazıları doğrudan yasadışı terör örgütlerinin bir elemanı gibi faaliyetlerde bulunuyordu.¹³⁹

Polis Teşkilatı'ndaki siyasi bölünmenin göstergesi olan bu derneklerin doğurduğu rahatsızlık sürekli gündemde kalmaya devam etmiştir. 28.04.1978 tarih ve 234 sayılı Milli Güvenlik Kurulu toplantısında; güvenlik kuvvetlerinin etkinliğini arttırmak üzere, polis derneklerinin kapatılması yönünde karar alınmıştır.¹⁴⁰ 1978 yılının sonuna doğru tamamen siyasete bulaşan bu derneklerin faaliyetleri ve gruplaşmalar birçok polisi rahatsız etmiş ve her iki derneğe de tepkiler yoğunlaşmaya başlamıştır. Bunun üzerine birçok polis, dernek üyeliklerinden istifa etmiş, bazı illerde de dernek şubeleri kendilerini feshetmişlerdir.¹⁴¹ Bu gelişmeler üzerine İçişleri Bakanlığı bu dernekleri kapatma kararı almıştır. 5 Temmuz 1978'de CHP Hükümeti döneminde İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı'nın talimatıyla Ankara Valiliği, poliste ikiliğe ve çatışmalara sebep olan bu iki derneği kapatmıştır. 17 Temmuz 1978'de Danıştay'ın bu kapatma kararını durdurması üzerine her iki dernek de 18 Temmuzda tekrar faaliyete başlamıştır. Ancak 26 Ocak 1979 tarihinde Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Pol-Der ve Pol-Bir ile birlikte Polis Enstitüleri Mezunları Derneği ile Tüm Emniyet Mensupları Dayanışma Derneğinin de çalışmalarını sıkıyönetim süresince durdurmuştur.¹⁴²

Nihayet çoğu vatandaş gibi polislerin¹⁴³ de desteklediği 12 Eylül Askeri Darbesi'nin yöneticileri, polisin içinde bulunduğu siyasi parçalanmışlığı gerekçe göstererek, polis teşkilatına öncelikle müdahale etmişlerdir. Bu çerçevede Pol-Der ve Pol-Bir mensuplarının tasfiyelerine başlanmış ve 1982 yılında çıkarılan zorunlu emeklilik yasasıyla, birçok polis resen emekli edilmiş, meslekten uzaklaştırılmış veya başka kurumlara tayin edilmiştir.

Sonuç

1950'de çoğulcu demokrasiye geçiş döneminden itibaren, özgürlüklere ve değişen-gelişen düşünce akımları ile nitelik değiştiren olaylara paralel olarak Emniyet Teşkilatı yeniden düzenlenememiştir. 1968'den sonra ise giderek tırmanan şiddet olayları ülke gündeminin birinci maddesi olmaya başlamıştır. Özellikle 1977-1980 arası ülkede şiddet olaylarının arttığı, ekonominin bozulduğu, iç huzursuzluğun iyice tırmandığı, kaosun ve anarşinin hüküm sürdüğü bir dönemdir. Bu dönemde kurulan tüm hükümetlerin birinci hedefi yaşanan siyasal şiddet

¹³⁹ Bölügiray mahkeme tutanaklarından yola çıkarak, yasadışı örgüt bünyesinde faaliyet gösteren bu tür polislerden örnekler vermektedir. Bkz. Bölügiray, *a.g.e.*, s. 132-133.

¹⁴⁰ TBMM *Darbeleri Araştırması Komisyonu Raporu*, s. 726.

¹⁴¹ Avcı, *a.g.t.*, s. 52.

¹⁴² *Cumhuriyet*, (27 Ocak 1979); "Polis Derneklerinin Faaliyetleri Sıkıyönetimce Durduruldu", *Polis Dergisi*, Yıl: 26, Sayı: 320, (1 Şubat 1979), s. 9

¹⁴³ Dündar, "12 Eylül-1980 Ben de Oradaydım...", s. 3.

olaylarının önlenmesi olmuş, ancak çeşitli sebeplerden dolayı bu gerçekleştirilememiştir.

12 Eylül öncesi bu karamsar tablonun en önemli sebebi, 1970'li yılların sonlarında kentlerdeki nüfus artışına, sosyal ve ekonomik sorunlara paralel olarak, güvenlik kuvvetlerinin personel, araç ve gereç durumunun teknik gelişmelere uygun bir seviyeye çıkarılamamasıdır. Polis Teşkilatındaki bu sorunları; istihbarat eksikliği, polisin kendi güvenliğini bile sağlayamaz durumda bulunması, savcı ve polis arasında sağlıklı bir iletişim kurulamaması, yasal düzenlemelerin yetersizliği, sıkıyönetim uygulaması, olay yeri inceleme, delil toplama ve bu delillerin değerlendirilmesi konusunda yetişmiş personelin, bomba imha uzmanlarının ve sorgulama uzmanlarının eksikliği ve mevcutların yetersizliği, toplumsal olaylara müdahale amacıyla kurulmuş olan Toplum Polisi birliklerin kötü çalışma şartları, değerlendirme ve analiz biriminin bulunmaması ve branşlaşmaya gidilememiş olması şeklinde detaylandırmak mümkündür. Böylece polisi iş ve işlemlerinde destekleyecek bu tür uzmanlaşmış birimlerin ve bu birimlerde çalışacak yetişmiş uzman personelin olmaması, polisin terörle mücadelesinde elini zayıflatmıştır. Bu nedenle Emniyet Teşkilatı tüm ülkede huzur ve güvenliği sağlayamamış, kendi içinden kaynaklanan ve dışarıdan dayatılan bu gibi sebeplerden dolayı, Türk polisi tarihinin en karanlık dönemini yaşamıştır.

Emniyet Teşkilatının bu başarısızlığının bir diğer önemli nedeni, polislerin siyasal kutuplaşmanın tarafları olmaları ve siyasal iktidarların teşkilat içerisinde yerli yersiz yaptığı müdahalelerdi. İttihat ve Terakki'den tevarüs ettirilerek sürdürülen polisin politize edilmesi ve sık sık politik müdahalelere maruz kalması, bu dönemde adeta zirve yapmıştır. Bu dönemde polisler işe alınırken, görevde yükselirken veya günlük rutin polisiye görevlerini yaparken partizanca müdahalelere maruz kalmış, polisler görevlendirilmelerinde, terfilerinde veya tenzillerinde siyasi görüşlerine göre değerlendirilmiştir. Bu tür siyasi müdahaleler, teşkilatın güvenilirliğini sarsmış, polisi politize etmiş, onu devletin değil de iktidara gelen siyasal partinin kolluk gücü olarak algılanmasına yol açmıştır. Bu durum ise polisin siyasallaşmasını, teşkilat içerisinde huzursuzlukların artmasını, bölünmeleri, kampaşmaları ve parçalanmayı beraberinde getirmiştir. Böylece ülkenin her tarafına hâkim olan siyasal kutuplaşma ve kanlı çarpışmalar, polisi etkisi altına almış, bu süreçte polis siyasal kutuplaşmanın tam göbeğinde yer almıştır.

Polis teşkilatında siyasallaşmanın doğurduğu sakıncanın ve bunun hem polisler hem de ülkeye verdiği zararın en somut örneği ise bu dönemde kurulan Pol-Der ve Pol-Bir örneğinde yaşanmıştır. Bu derneklere üye olan polislerin tamamını militan olarak görmek hatalı olsa da, polis içinde birçoklarının sahip oldukları siyasi sempatiye göre hareket ettikleri de sıklıkla gözlemlenmiş bir olgudur.¹⁴⁴ Siyasal kavgalara müdahale etmek için yola çıkan, ancak yolda siyasal görüş ayrılığı nedeniyle birbirleriyle kavga etmeye başlayan polislerden oluşan bir

¹⁴⁴ Tanel Demirel, "12 Eylül'e Doğru Ordu ve Demokrasi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 56, Sayı: 4, 2001, s. 54.

polis teşkilatının, olayları önlemeye gücü yetmeyeceği aşıkârdır. Ancak Pol-Der ve Pol-Bir örneğinde yaşanan siyasal kutuplaşmayı tüm Türk Polis Teşkilatına teşmil etmek doğru değildir. Çünkü bu derneklere istemeden veya siyasal bir amaç gütmeyen giren birçok polis olduğu gibi, teşkilatın büyük çoğunluğu bu ayrışmadan oldukça rahatsız olmuştur. Polislerin büyük çoğunluğu tüm eksikliklere ve siyasal çekişmelere rağmen görevinin başında çalışmaya devam etmiştir.

Polisin bu dönemdeki başarısızlığı sadece bu sebeplere bağlı değildi kuşkusuz. Kendisinin ve ailesinin can güvenliği olmayan, içine düşürüldüğü durum nedeniyle bir moral çöküntüsü içinde olan, aldığı maaşla geçinemeyen, gecekondualarda yaşamak zorunda kalan, kılık-kıyafetine dikkat etmeyen, eğitim ve kültür seviyesi ile görev yaptığı toplumdan kopuk olan ve mesleğini sevmeden “kerhen” yapan bir polis memurunun halkla sağlıklı bir iletişim kurması ve işinde başarılı olması beklenemez. Oysa güvenliğin sağlanması, suç işlenmesinin önlenmesi ve suç işlenmesi durumunda suçluların saptanıp yakalanması konusunda, güvenlik kuvvetleri, ancak halkın yardımı ile başarıya ulaşabilir. Polis boşvermişliğin, ilgisizliğin kıskacında kendi kaderi ile başbaşa kalmış, kendinden kat kat eğitilmiş ve donanımlı teröristlerle eski “hırsız-polis” metotları ile savaşmak zorunda bırakılmıştı. 12 Eylül öncesi Türk polisinde yaşanan durum tam da budur.

Makalede sık sık atıfta bulunduğumuz Nevzat Bölügeray’ın aktardıkları, sıkıyönetim komutanı olduğu altı ili kapsamakla beraber, bu gözlem ve tespitler tüm Türkiye’ye teşmil edilebilir. Nitekim İngiliz uzmanların tüm emniyet teşkilatı için söyledikleri Bölügeray’ın söyledikleri ile örtüşmektedir. Dönemin yöneticileri gerek bu uzmanların gerekse Bölügeray’ın, ülkenin ve polisin içinde bulunduğu sorunlara çözüm bulmak, polis teşkilatını içinde bulunduğu bu kötü durumdan kurtarmak, siyasal şiddet olaylarını durdurmak ve ülkede güvenliği tesis etmek için bazı adımlar atsa da, ülkenin içinde bulunduğu kaos ortamında bu çabalar yarım kalmıştır.

Polis Teşkilatında yaşanan bütün bu olumsuzlukların doğal bir sonucu olarak; gerek sistemden gerekse kendisinden kaynaklanan eksiklik ve sorunlardan dolayı, polis teşkilatı anarşi ve terörle mücadelede başarılı olamamış ve bundan dolayı basın organlarında şiddetle eleştirilmiştir. Özellikle polisin kötü bir imaja sahip olmasına yol açan toplumsal olaylarda basının, olayın öncesinde yaşananları vermeden sadece polisin kitleleri topladığı sahneleri göstermesi, polisi şiddet yanlısı göstericileri de masum insanlar olarak yansıtmıştır. Polis Teşkilatı ise kendisini ve icraatlarını kamuoyuna anlatacak bir mekanizmadan mahrum olduğu için hep savunmada kalan ve kendini anlatamayan bir kurum pozisyonuna düşmüştür.

Polisin bu zafiyetinden dolayı birçok bölgede ülkenin kontrolü illegal grupların eline geçmiştir. Yaşanan anarşi ve terör olaylarından dolayı ülkede siyasi istikrar bir türlü sağlanamamıştır. Bu olaylarla mücadele etmesi gereken polisin yetersizliği, istikrarsızlığın ana nedeni olmuş, böylece polis dolaylı olarak ülkenin siyasi konjonktürünün belirlenmesinde rol almıştır. Yine bu dönemde anarşi ve terör olaylarını bastırmak için asker devreye girmiş ve birçok ilde sıkıyönetim ilan

edilmiştir. Bu uygulama polisin yetersizliğini ilan etmenin yanı sıra, 1845 yılından beri sürdürülen askerden özerk sivil bir polis teşkilatı kurma çabalarını alt-üst etmiştir. Polis bir kez daha askerin emir ve kontrolüne girmiş, ülkenin güvenliği askere teslim edilmiş ve 12 Eylül Darbesine giden yolun kaldırım taşlarının döşenmesinde polis büyük bir rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

- "24 Bin Olması Gereken İstanbul'da 8 Bin Polis Var", *Milliyet*, (17 Ağustos 1980).
- "3 Polisin Öldürüldüğü Çorum'da Sokağa Çıkma Yasağı İlan Edildi" *Tercüman*, (31 Mayıs 1980).
- "67 İlin Valisi Ankara'da Toplandı", *Polis Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 312, (1 Haziran 1978).
- "67 İlin Valisi Ankara'da Toplandı", *Polis Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 312, (1 Haziran 1978).
- "Asiltürk: Kimse Sınava Girmeden Polis Olmadı", *Milliyet*, (19 Haziran 1975).
- "Bir İşkenceci Polisin İtirafı", *Nokta*, (2 Şubat 1986).
- "Biz Olsaydık Terörü Önlerdik", *Nokta*, Yıl: 10, Sayı: 9, (1 Mart 1992), s. 6-13.
- "Cezaevindeki Polise Saldırı", *Polis Dergisi*, Yıl: 26, Sayı: 320, (1 Şubat 1979).
- "Emniyet Genel Müdürümüz Haydar Özkin İstanbul'da", *Polis Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 314, (1 Ağustos 1978).
- "Emniyet Örgütü'nde Çalışan Polislerin Öğrenim Durumu", *Polis Magazin*, Cilt: 15, Sayı: 1, 1980.
- "Emniyette İslamcı Cunta", *İkibin'e Doğru*, Yıl: 4, Sayı: 7, (11 Şubat 1990), s. 8-10.
- "Güvenlik Kuvvetlerinin Gerektiğinde Silah Kullanacakları Belirtildi.", *Polis Dergisi*, Yıl: 26, Sayı: 319, (1 Ocak 1979).
- "İskenderun'da Karakol Baskını", *Polis Dergisi*, Yıl: 27, Sayı: 332, 1 Şubat 1980.
- "Mal Beyanında Bulunan Polislerin Yüzde 70'i Borçlu", *Polis Dergisi*, Yıl: 24, Sayı: 305, (1 Kasım 1977).
- "Polis Derneklerinin Faaliyetleri Sıkıyönetimce Durduruldu", *Polis Dergisi*, Yıl: 26, Sayı: 320, (1 Şubat 1979).
- "Polis Remzi'nin Ayak Parmakları Ellere Dikildi", *Polis Dergisi*, Yıl: 26, Sayı: 329, (1 Kasım 1979).
- "Polisin, Siyasal Çekişme İçine Atıldığı Belirtildi", *Milliyet*, 19 Haziran 1975.
- "Şehit Polislerimiz", *Polis*, Yıl: 27, Sayı: 335, (1 Mayıs 1980).
- "Teslim Olmak İçin Bir Dakikanız Var", *Takvim*, (27 Temmuz 2010).
- "Ülkücüleri Mahir Abisi Kadir Mahir Damatlar Yıllar Sonra İlk Kez Konuştu", *Haberiniz Olsun*, 20 Haziran 2011, <http://haberiniz.com.tr/haber/gundem/34064/ulkuculerin-mahir-abisi-ilk-kez-konustu.html>, erişim: 19.2.2017.

- ACAR, Erkan, "Polisin Yitik Kuşağı", *Aksiyon*, Sayı: 481, (23 Şubat 2004), http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=9822, Erişim: 22.09.2014
- AKBAY, Ertuğrul, "Türk Polisin İç Yüzü", *Polis Magazin*, Cilt: 15, Sayı: 2, 1980, ss. 10-21.
- ALKAN, Necati, "Emniyet Müdürü Muzaffer Erkan ile Türkiye'de Terör Üzerine Sözlü Tarih Çalışması", *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt: 8 (2), ss. 21-57.
- ALYOT, Halim, *Türkiye'de Zabta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum*, Kanaat Basımevi, Ankara 1947.
- AVCI, Mustafa, *Türkiye'de Siyasal Şiddet ve Polis (1977-1980)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü, Ankara, 2004).
- BEŞBUDAK, Şükrü, "Emniyet Teşkilatının Önde Gelen Sorunu: Eğitim", *Polis*, Yıl: 27, Sayı: 334, (1 Nisan 1980), s. 27-28.
- BÖLÜĞİRAY, Nevzat, *Sokaktaki Asker: Bir Sıkıyönetim Komutanının 12 Eylül Öncesi Anıları*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1989.
- BYFORD, Lawrence, Stephen Lessey ve Jeremy Taylor, *Türk-İngiliz Güvenlik Örgütleri Arasındaki İşbirliği Çerçevesinde İngiliz Uzmanlarınca Türk Hükümetine Sunulan Rapor*, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayın No: 11, Ankara 1980.
- Cumhuriyet*, (27 Ocak 1979).
- DEMİRBAŞ, Cevdet, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Polis Teşkilatı", *Polis Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 43, (Ocak-Şubat-Mart 2005), ss. 147-149.
- DEMİRBILEK, Funda Hülagü, *Restoring Class Power over the Police: The Role of The International in Neoliberal Police Reform in Turkey*, (Unpublished Ph.D. Thesis, Submitted to the Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, Ankara 2011).
- DEMİREL, Tanel, "12 Eylül'e Doğru Ordu ve Demokrasi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 56, Sayı: 4, 2001, ss. 43-75.
- DİNÇKAL, Ferruh, (der.), *Yorumsuz 12 Eylül Belgeleri*, Kültürel Yapılanma Grubu, <http://cfg.org.au/e-kitap/kitaplik/evren-80-12eylul.pdf>, erişim: 13.02.2017.
- DOMAÇ, Çetin, Kişisel Facebook Sayfası, "Yine İçim Daralıyor", 14.03.2016, <https://www.facebook.com/cetin.domac?lst=100000299461407%3A1405186278%3A1487425770>.
- DÜNDAR, A. Nihat, "12 Eylül 1980: Ben de Oradaydım...", *Çağın Polisi Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 93, (Eylül 2009), ss. 2-4.

- DÜNDAR, A. Nihat, "Türk Polisinin Koruma, Kollama, Huzur ve Güveni Sağlama Amacıyla Verdiği Hizmette 141 Yıl", *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 371, Ankara 1986, ss. 119-145.
- EVREN, Kenan, *Kenan Eren'in Anıları*, Cilt 1, Milliyet Yayınları, İstanbul 1990.
- GÖNEN, Zeynep, Biriz Berksoy, Zeynep Başer ve Mehmet Uçum, *Polis Yasalarının Ruhu: Mevzuatta Söylemler, Araçlar ve Zihniyet*, TESEV Yayınları, 2013.
- GÜLŞEN, İ. Hüseyin, *Emniyet Teşkilatının İdari Yapısı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi, 1985).
- GÜNEŞ, Hasan Fehmi, "Türkiye'de Terör, Anarşi ve Mücadele Yolları", *Polis Magazin*, Cilt: 15, Sayı: 8, 1980, ss. 8-13.
- GÜREL, Burak *Political Mobilization in Turkey in the 1970s: The Case of the Kahramanmaraş Incidents*, (PhD Thesis, Boğaziçi University, Atatürk Institute for Modern Turkish History, 2004).
- Hürriyet*, (22 Temmuz 1978).
- Hürriyet*, (22 Temmuz 1979).
- Hürriyet*, (27 Ocak 1980).
- İşkence Dosyası: Gözaltında ya da Cezaevinde Ölenler 12 Eylül 1980-12 Eylül 1995*, TIHV Yayınları, Ankara, 1996.
- KAPLAN, Hakkı, "Toplumsal Koşullar ve Polisin Durumu", *Polis Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 318, (1 Aralık 1978).
- KOCABAŞ, Hüseyin, "Ben Bir Vatan Hainiyim...!", *Antalya Haber Bülteni*, 23 Şubat 2011.
- NEBİLER, Halil, "Hikâyemiz Cevat Yurdakul'a Dairdir", *Birgün Gazetesi*, (28 Eylül 2004).
- ÖNER, Sıtkı, *Halkın Polisi: Pol-Der Anıları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- PAZARCI, Emin, "Erkeklikten Oldun, Ama Zevkten Olmayacaksın", *Takvim*, 17 Ağustos 2010.
- PULUR, Hasan, "Gel Polis, Koş Polis, Öl Polis", *Polis*, Yıl: 27, Sayı: 336, (1 Haziran 1980), s. 12.
- Resmi Gazete*, No. 16909, (23 Şubat 1980).
- SEZGİN, Ümit, "Elhamdülillah Polisziz", *Tempo*, Yıl: 1, Sayı: 19, (10-16 Nisan 1988), ss. 12-16.
- ŞAHİN, Eyüp, *1907'den 2000'e Polis Okulları*, EGM Yayını, Ankara 2001.

TBMM Darbeleri Araştırması Komisyonu Raporu, Dönem: 24, Yasama Yılı: 3, Cilt: 2, Ankara, Kasım 2012.

T.C. Ankara-Çankırı-Kastamonu İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı İddianame: *MHP ve Ülkücü Kuruluşlar*, (29 Nisan 1981), s. 130. <http://www.millikitap.com/2016/01/tam-metin-mhp-ve-ulkucu-kuruluslar.html>, erişim: 16.2.2017.

T.C. Genel Kurmay Başkanlığı, *Türkiye'de Anarşi ve Terörün Gelişmesi, Sonuçları ve Güvenlik Kuvvetleri ile Önlenmesi*, Ankara 1983.

